

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Saara Ylisaukko-Oja
TITLE	Lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ja oikeuden turvaaminen etäopetuksessa
YEAR	2023
VERSION	Author's accepted manuscript
CITATION	Ylisaukko-Oja, Saara: Lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ja oikeuden turvaaminen etäopetuksessa. 6.3.2023, Edilex-sarja 2023/3

Lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ja oikeuden turvaaminen etäopetuksessa¹

1. Johdanto

Covid 19-pandemia sai maailman polvilleen vuonna 2020. Pandemialla on ollut moninaisia vaikutuksia yhteiskunnan eri sektoreille, mutta lasten kannalta yksi keskeinen heidän elämäänsä vaikuttava tekijä oli opetuksen siirtyminen lähiopetuksesta etäopetukseen.² Etäopetuksella tarkoitetaan opetusta, jossa opettaja ja oppilas eivät ole samassa tilassa. Perusopetuslaissa (628/1998, POL) on myös käytetty termiä poikkeukselliset opetusjärjestelyt³, joilla tarkoitetaan pandemian aikaan toteutettavia opetusjärjestelyjä tilanteessa, jossa lähiopetusta ei voida toteuttaa normaalilla tavoin. Tässä kirjoituksessa puhutaan pääsääntöisesti etäopetuksesta tai etäkoulusta synonyymina poikkeuksellisille opetusjärjestelyille.

Etäopetukseen siirtyminen kosketti lapsia ympäri maailmaa.⁴ Suomessa muutokset etäkouluun siirtymisestä jouduttiin tekemään nopeasti ja lyhyellä valmistautumisella keväällä 2020, kun valtioneuvosto ja tasavallan presidentti maaliskuussa 2020 julistivat Suomeen poikkeusolot, ja valtioneuvosto antoi useita valmiuslain (1552/2011) nojalla annettavia käyttöönottoasetuksia ja soveltamisasetuksia pandemian hidastamiseksi. Nopea siirtyminen etäkouluun tarkoitti sitä, ettei etukäteen ollut juurikaan aikaa valmistautua ja pohtia etäkouluun siirtymiseen liittyviä käytännön

¹ Tutkimus kuuluu EduRESCUE – resilientti koulu ja koulutus -hankkeeseen. Tutkimusta rahoittaa strategisen tutkimuksen neuvosto (STN), joka toimii Suomen Akatemian yhteydessä (345196 ja 345265). Haluan kiittää erityisesti Tuulikki Mikkolaa ja Virve Valtosta artikkelin kommentoinnista sekä refereetä hyvistä ja rakentavista kehitysehdotuksista.

² Etäkouluun eivät siirtyneet kaikki perusopetuksessa olevat lapset. Valtioneuvoston asetus, joka tuli voimaan 18.3.2020, määräsi koulujen tilat suljettavaksi ja siirryttäväksi etäopetukseen. Valtioneuvoston asetuksen perusteella lähiopetusta jatkettiin kuitenkin esiopetuksessa, perusopetuksen 1–3-vuosiluokilla sekä perusopetuslain 17 §:ssä tarkoitettujen erityisen tuen päätöksen saaneiden oppilaitten opetuksessa, joiden huoltajat työskentelivät yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisillä aloilla. Lisäksi poikkeuksena järjestettiin erityisen tuen päätöksen saaneiden oppilaiden lähiopetus sitä tarvitseville. Valtioneuvosto antoi varsin pian, 20.3.2020, uuden asetuksen, joka tuli voimaan 23.3.2020. Asetuksen mukaan kaikilla esiopetuksen, perusopetuksen vuosiluokkien 1–3 sekä erityisen tuen oppilailla sekä perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilailla oli oikeus lähiopetukseen. Valtioneuvosto suositti kaikkia oppilaita osallistumaan etäopetukseen, mikäli se oli mahdollista. Rajoituksia jatkettiin 6.4.2020 annetulla valtioneuvoston asetuksella 13.5.2020 saakka. Perusopetuksessa lähiopetukseen palattiin loppu lukuvuodeksi 14.5.2020. Katso tarkemmin Vuorio, Jaakko – Ranta, Matti – Koskinen, Kimmo – Nevalainen-Sumkin, Tuula – Helminen, Juho – Miettunen, Anni: Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2021:4. Etäopetuksen tilannekuva koronapandemiassa vuonna 2020, s. 13.

³ Kyseistä sanamuotoa käytettiin 21 a §:ssä, joka oli väliaikaisesti voimassa 31.7.2022 saakka.

⁴ Kansainvälisesti tarkasteltuna jopa 1,6 miljardia oppilasta oli keväällä 2020 pandemiasta johtuvien koulusulkujen piirissä. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain ja Helsingin eurooppalaisesta koulusta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta HE 93/2021 vp, s. 20.

toteutuksen haasteita eikä etäkoulun vaikutuksia lapsiin ja heidän oikeuksiinsa, kuten esimerkiksi sitä, kuinka etäkoulu vaikuttaa lapsen perus- ja ihmisoikeutenakin turvattuun oikeuteen opetukseen ja turvalliseen oppimisympäristöön.

Pandemian eri vaiheissa oli paljon keskustelua siitä, onko etäkoulu *lasten edun mukainen ratkaisu* ja miten päätöksenteossa on punnertoitu lapsen oikeuksia keskenään. Lapsilla on oikeus terveyteen, minkä takia heitä tulee suojata tartuntataudilta. Heillä on myös oikeus kasvuun ja kehitykseen sekä oppimiseen, jotka taas saattavat vaarantua etäkoulussa, erityisesti, mikäli etäkoulu jatkuu pidempiaikaisena järjestelynä eikä etäkoulussa pystytä kohtamaan lapsen oppimisen ja kehityksen tarpeita. Keskeisenä oikeudellisena tulkintakysymyksenä on ollut, miten turvataan lasten oikeus turvalliseen oppimisympäristöön sekä samalla lasten oikeus oppimiseen. Lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön lähiopetuksessa voi vaarantua, mikäli pandemiatilanne on sellainen, ettei lasten ole turvallista opiskella koulussa.⁵ Yleensä turvallisuus koulussa pandemian näkökulmasta on ymmärretty puhtaasti covid 19-taudilta sairastumiselta suojautumiselta, mutta laajemmasta näkökulmasta lapsen oikeus terveyteen koskee myös henkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä, joihin puolestaan etäkoululla on ollut kielteisiä vaikutuksia etenkin pitkittyessään.⁶ Etäkouluun liittyy muitakin turvallisuusriskejä lapsen turvallisen oppimisympäristön näkökulmasta, jotka ovat osittain samoja kuin lähiopetuksessa, kuten esimerkiksi koulukiusaaminen.

Etäkoulu on jakanut mielipiteitä toisten ollessa sen puolesta ja toiset sitä vastaan. Myös lapsilla on ollut erilaisia kokemuksia oman oppimisensa edistymisestä etäkoulussa. Toiset oppilaat ovat kokeneet etäkoulun mahdollistavan paremman ja rauhallisemman oppimisen, kun taas toiset oppilaat ovat pudonneet opetustahdista.⁷ Toisille etäkoulusta on muodostunut rauhallinen ja

⁵ HE 93/2021 vp, s. 25.

⁶ Ammattilaiset ovat olleet huolissaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista. THL:n selvitykseen osallistuneista kouluterveydenhoitajista ja -lääkäreistä viidennes arvioi huolensa lasten ja nuorten hyvinvoinnista huomattavasti suuremmaksi kuin vuotta aiemmin. Neuvolahenkilöstöstä 59–90 prosenttia arvioi perheiden ongelmien (esimerkiksi taloudelliset vaikeudet, vanhemmuuden haasteet, mielenterveysongelmat, yksinäisyys ja turvattomuus) kasvaneen merkittävästi vuoteen 2019 verrattuna. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa huoli on myös kasvanut, ja toimijoista 44–65 % arvioi samojen edellä mainittujen perheiden ongelmien sekä lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntyneen merkittävästi syksyyn 2019 verrattuna. HE 93/2021 vp, s. 14.

⁷ Samanlaisia havaintoja tehtiin myös erityistä ja tehostettua tukea tarvitsevien lasten ja nuorten osalta koronakeväänä 2020. Tehdyin tutkimuksen perusteella havaittiin, että opettajien kyky tukea erityisen tuen oppilaita vaihteli merkittävästi etäopetuksen aikana. Tästä seurasi se, että lähes puolet vanhemmista kokivat olevansa päävastuussa lapsen opetuksesta, millä luonnollisesti oli kielteisiä vaikutuksia vanhempien voimavaroihin, ja jopa 65 % vanhemmista raportoi voimavarojensa olevan huonommat kuin aikaisemmin. Neljänneksellä kyselyyn vastanneista vanhemmista oli huolta lasten oppimistavoitteiden saavuttamisesta, 9 % lapsista jäi selvästi jälkeen tavoitteista ja 2 % koulunkäynti keskeytyi. Toisaalta etäopetus koettiin hyväksi sen vähentäessä lapsen kuormitusta, ja näin olen lapsi voi etäopetuksessa paremmin. Erityisesti neurokirjon haasteista kärsivät lapset voivat kuormittua lähiovetuksessa erilaisista aistiärsykkeistä. Jopa 53 % lapsista voimavarat etäopetuksen aikana olivat paremmat tai selvästi paremmat kuin aikaisemmin. Kankaanranta, Marja – Kantola, Kristiina: Etäopiskelun toteutuminen erityistä tai tehostettua tukea tarvitsevien lasten ja nuoren osalta koronakeväänä 2020, Ensituloksia. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto

turvallinen oppimisympäristö, koska koulukiusaamista⁸ ei ole ollut. Toisilla taas kotioloit ovat olleet rauhattomat eivätkä ole mahdollistaneet turvallisen oppimisympäristön saavuttamista.⁹ Huoli etäopetuksen aikana kasvoi erityisesti niiden oppilaiden osalta, joista oli huolta jo ennen poikkeusoloja.¹⁰ Tämä huoli oli siitakin huolimatta, että erityisen tuen piiriin kuuluville lapsille järjestettiin lähiopetusta muiden ollessa etäopetuksessa. Etäkoulusta ei voi yksinomaan ajatella, että se on ollut automaattisesti lasten edun vastainen tai että siihen liittyisi vain negatiivisia asioita. Selvää kuitenkin on, että oppilaiden suorittaessa koulutyötä kotonaan, se vaikeuttaa merkittävästi opettajien ja muun kouluhenkilökunnan velvollisuutta turvata kaikille oppilaille *yhdenvertainen oikeus opetukseen*¹¹ sekä turvallinen oppimisympäristö.

Tässä kirjoituksessa ei ole tarkoitus ottaa kantaa siihen, millainen opetusmuoto pandemian aikana olisi ollut paras mahdollinen tai oliko etäopetukseen siirtyminen rajoitustoimenpiteenä oikea. Kirjoituksen tarkoituksena on tarkastella sitä, miten etäopetukseen siirtyminen on mahdollista ja miten etäopetukseen siirtyminen vaikuttaa lapsen oikeuksien toteutumiseen ja lapsen edun arviointiin. Erityisesti kirjoituksessa paneudutaan siihen, että millaisia haasteita etäkoulun aikana liittyy *lapsen oikeuteen turvalliseen oppimisympäristöön* ja sen toteutumiseen, sekä miten haasteet vaikuttavat *lapsen edun toteutumiseen etäkoulussa*. Lisäksi pohditaan sitä, miten näihin haasteisiin voitaisiin tulevaisuudessa varautua, jotta tulevaisuudessa mahdolliseen etäkouluun siirtyminen voitaisiin toteuttaa puuttamalla lapsen oikeuksiin mahdollisimman vähänlaisesti. Kirjoituksessa

& Neurospectrum Oy. Saatavilla: <https://ktl.jyu.fi/fi/julkaisut/julkaisuluettelo-1/julkaisujen-sivut/2020/etaopetuskyselytulokset.pdf>. (Luettu 1.3.2022) Katso myös HE 93/2021 vp, s. 11.

⁸ Koulukiusaamista ei ole määritelty lainsäädännössä, mutta perusopetuslain muutoksia koskevassa hallituksen esityksessä kiusaaminen voi olla toistuvaa ja systemaattista fyysistä tai henkistä tahallista vammojen tai epämiellyttävän ja nöyryyttävän olotilan aiheuttamista toiselle. Tyypillisiä tekemuotoja ovat esimerkiksi nimittely, huutelu, uhkailu, potkiminen, lyöminen, tukan repiminen sekä henkilökohtaisten tavaroiden vieminen. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 41 ja 45 §:n muuttamisesta. HE 66/2013 vp, s. 41.

⁹ Etukäteen pidettiin riskinä, että etäkoulu saattaisi vähentää koulun kompensoivaa vaikutusta ja johtaa suurempiin eroihin oppimistuloksissa lähikouluun verrattuna. Erityisesti riskinä pidettiin sitä, että osaa oppilaista ei tavoiteta, poissaolot kasvavat sekä koulupudokkuus lisääntyisi. Näiden oppilaiden määrä on jäämässä pieneksi Opetushallituksen mukaan. Katso Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2: Lapset, nuoret ja koronakriisi, Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. s. 84.

¹⁰ HE 93/2021 vp, s. 18.

¹¹ LOS 2 artiklan mukaan sopimuksessa turvatut oikeudet on taattava kaikille lapsille yhdenvertaisesti ilman minkäänlaista erottelua. Esimerkkejä kielletystä syrjinnästä ovat erottelu lapsen taikka hänen vanhempiensa tai huoltajiensa rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon, mielipiteen, alkuperän, varallisuuden, vammaisuuden tai syntyperän perusteella. Katso tarkemmin YK:n lapsen oikeuksien komitea yleiskommentti nro. 9 (2006) Vammaisten oikeudet CRC/C/GC/9, kohta 8 ja Besson, Samatha: The principle of Non-Discrimination in the Convention on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights 2005. s. 433–461. Erityisen haavoittuvana ryhmänä lapsen oikeuksien komitea näkee vammaiset lapset, ja heidän suojaamisensa syrjinnältä tarkoittaa myös heidän kehityksensä turvaamista. Syrjimättömyydellä on siten vahva yhteys lapsen oikeuteen kehitykseen. Peleg, Noam: Time to Grow Up: The UN Committee on the Rights of the Child's Jurisprudence of the Right to Development. Teoksessa: Law and Childhood Studies: Current Legal Issues Volume 14. Freeman, M. (toim.). Oxford University Press 2012. s. 371–391. s. 377.

halutaan tuoda esille erityisesti se, että turvallinen oppimisympäristö on kytköksissä siihen, miten lapsen oikeus opetukseen toteutuu, minkä takia myös lapsen oikeutta opetukseen ja sen sisältöä tarkastellaan lähemmin. Lisäksi tarkastelen kirjoituksessa turvallista oppimisympäristöä ja sen toteutumista koulutuksen järjestäjän velvollisuuksien näkökulmasta vastaten kysymykseen vaikuttaako etäkoulu koulutuksen järjestäjän *velvollisuuteen ja mahdollisuuksiin turvata turvallinen oppimisympäristö*, sekä miten velvollisuudesta huolehtiminen on mahdollista ennakkollisesti tai akuutissa tilanteessa. Kirjoituksen lopuksi tarkastelen myös sitä, *millaisissa tilanteissa kouluhenkilökunnalla on juridinen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus* yhtenä keinona varmistaa lapsen oikeuksien toteutuminen. Näkökulma kirjoitukseen on lapsioikeudellinen ja se pitää sisällään sen, millaisia seikkoja tulee ottaa huomioon lapsen edun arvioinnissa. Tarkastelun kohteena on ainoastaan perusopetukseen kuuluva lainsäädäntö ja kirjoituksen ulkopuolelle on rajattu toisen asteen opetus.

Tässä johdannossa olen esitellyt kirjoituksen aihepiiriä ja tutkimuskysymyksiä, ja luvun lopussa vielä kuvaan kirjoituksen rakennetta ja menetelmää. Kirjoituksen aihepiiri liittyy lapsen ihmis- ja perusoikeuksiin, minkä takia toisessa luvussa avaan lukijalle yleisellä tasolla lapsen oikeuksiin ja lapsen edun arviointiin liittyviä seikkoja, sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimusta ja sen sisältöä olennaisilta osin tiivistä. Luvussa kolme esittelen konkreettisesti sen, miten etäkouluun siirtyminen on juridisena prosessina mahdollista. Kirjoituksen luvussa neljä paneudutaan lapsen oikeuksiin koulussa, kuten oikeus opetukseen ja turvalliseen oppimisympäristöön sekä siihen, miten etäkoulu on vaikuttanut näiden oikeuksien toteutumiseen. Tässä luvussa keskitytään myös koulutuksenjärjestäjän velvollisuuteen turvata turvallinen oppimisympäristö.

Lastensuojeluilmoituksen tekemistä käsitellään luvussa viisi ja lopuksi luvussa kuusi esitetään johtopäätökset ja yhteenveto kirjoituksen keskeisestä sisällöstä.

Kirjoituksen tiedonintressi on voimassa olevaa oikeutta tulkitseva sekä oikeuden toteutumista analyysoiva. Kirjoitus on toteutettu lainopin menetelmää ja oikeuslähdeoppia hyödyntäen.¹² Kirjoitus on tehty modernin lapsioikeuden lähtökohdista käsin, johon kuuluu lapsioikeuden monitieteellinen ulottuvuus.¹³ Tämä on vaikuttanut kirjoituksessa hyödynnettyyn lähdeaineistoon siten, että kirjoituksessa on hyödynnetty muidenkin alojen kirjallisuutta sekä lapsen oikeuksien komitean

¹² Oikeuslähdeopista ja oikeuslähteiden velvoittavuudesta katso esimerkiksi Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY. Juva 1989. s. 220–222, Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Vammala 2003. s. 247 – 284. Tolonen, Hannu: Oikeuslähdeoppi. WSOY 2003. s. 22–27. On kuitenkin huomattava, että ei ole olemassa vain yhtä täysin yhtenäistä käsitystä oikeuslähteistä ja eri kirjoittajilla saattaa olla omat painotukset oikeuslähdeopissaan. Katso Myrsky, Matti: Tarvitsemme oikeuslähdeoppeja? Oikeus 2010 (39); 1: s. 50 – 53. s. 50.

¹³ Katso esimerkiksi Pajulammi, Henna: Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum. Helsinki 2014, s. 18.

yleiskommentteja. Muiden alojen kirjallisuus tältä osin tukee monipuolisempaa lapsen edun määrittämistä, sillä lapsen etu -käsite ei ole puhtaasti juridinen käsite eikä lapsen etua voi määrittää pelkän juridiikan avulla.¹⁴ Kirjoituksessa hyödynnetään myös laillisuusvalvojen ratkaisuja, koska kyse on tosiasiallisesta hallintotoiminnasta eikä hallintotoiminta luonteen takia opetustoimeen kohdistu lähtökohtaisesti tuomioistuimien ratkaisuja.¹⁵

2. Lapsen etu ja lapsen oikeudet

2.1 Lapselle kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet

Koulumaailma on keskeinen elämänalue, jossa lapsen perus- ja ihmisoikeudet korostuvat.¹⁶ Tarkemmin sanottuna lapsen oikeudet koulussa ovat juuri lähtöisin perus- ja ihmisoikeuksista.¹⁷ Koulussa lapsen oikeuksiin puuttuminen tarkoittaa puuttumista lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, minkä takia ei ole esimerkiksi yhdentekevää, tapahtuuko opetus lähiopetuksena vai etäopetuksena. Lähtökohtana on, että lapsille kuuluvat samat perus- ja ihmisoikeudet kuin muillekin ihmisille, eikä perusoikeussuoja ole riippuvainen henkilön iästä.¹⁸ Lapsen yhdenvertaisuus turvataan perustuslain 6.3 §:ssä, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.¹⁹ Lapsen oikeusasema tosin poikkeaa aikuisista. Vajaavaltaisena²⁰ lapsi ei voi käyttää kaikissa asioissaan puhevaltaa. Vajaavaltaisuudesta huolimatta lapsi on kuitenkin oikeuksiensa haltija eikä oikeuksiensa subjekti.²¹

Lapsen oikeuksista puhuttaessa keskeisin ihmisoikeussopimus ja oikeuslähde on Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) sopimus lapsen oikeuksista (LOS)²², jossa turvataan nimenomaan lapsille

¹⁴ Katso esimerkiksi Tolonen, Hannele – Linnamäki Kirsikka: Uudistunut lapsenhuoltolaki. Alma Talent. Helsinki 2020. s. 25. Tolonen ja Linnamäki toteavat, että lapsen edun sisältö ei tyhjene vain oikeudelliseen näkökulmaan.

¹⁵ Tosiasiallisella hallintotoiminnalla tarkoitetaan muun muassa julkisten palvelujen toteuttamista, jolle tavanomaista on, ettei viranomaisen tee yksittäisiä tapauksellisia hallintopäätöksiä, kuten opetustoimessa. Mäenpää 2016, s. 37. Hakalehto-Wainion mukaan laillisuusvalvojen ratkaisulla on erityisen suuri merkitys muun muassa siksi, että opetustoimen oikeusturvajärjestelmän valitusmahdollisuudet ovat rajalliset. Hakalehto-Wainio, Suvianna: Oppilaan oikeudet opetustoimessa. Lakimiesliiton kustannus. Hämeenlinna 2012. s. 42.

¹⁶ Hakalehto-Wainio 2012, s. 42.

¹⁷ Mäntylä, Niina – Karjalainen, Ville – Refors, Maria ja Pernaa, Hanna-Kaisa: Pukki kaalimaan vartijana – kuka valvoo peruskouluja? Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 2021. s. 13.

¹⁸ Poikkeuksena on kuitenkin äänioikeus, joka on sidottu täysi-ikäisyyden ikärajaan eli 18 vuoteen. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta HE 309/1993, s. 23 – 24.

¹⁹ Vastaa LOS 12 artiklaa soveltuvin osin. PL 14.3 § täydentää vaikutusmahdollisuuksia ja jonka mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

²⁰ Lain holhoustoimesta 442/1999 2 §:n mukaan alle 18-vuotiaat alaikäiset ovat vajaavaltaisia. Se tarkoittaa, etteivät lapset ole aikuisiin nähden juridisesti oikeustoimikelpoisia ja eivät ole siten lähtökohtaisesti kelpoisia tekemään juridisesti sitovia ratkaisuja itseään ja muita koskien samalla tavalla, kuin täysivaltaiset henkilöt pystyvät tekemään. Ks. Pajulammi 2014, s. 76.

²¹ Ks. Hakalehto-Wainio 2012, s. 36.

²² Sopimus hyväksyttiin YK:n 44. yleiskokouksessa 20.11.1989 ja se tuli kansainvälisesti voimaan 2.9.1990. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1991 ja on laintasoisena voimassa (SopS 60/1991).

yleisissä ihmisoikeussopimuksissa turvatut oikeudet sekä vain lapsille kuuluvia erityisiä oikeuksia. Näitä erityisiä, vain lapsia koskevia oikeuksia, ovat esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus lepoon ja leikkiin sekä oikeus suojeluun.²³ YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltioitaan takaamaan jokaiselle alle 18-vuotiaalle sopimukseen kirjatut oikeudet. Koska kyse on ihmisoikeussopimuksesta se niin ikään asettaa oikeuksien minimitason.²⁴

Perustuslain (731/1999, PL) 22 §:n mukaan julkinen valta on velvoitettu turvaamaan perus- ja ihmisoikeudet, mikä tarkoittaa myös sitä, että YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyvät velvoitteet ovat turvattava kaikille lapsille.²⁵ Tästä seuraa velvoite, että kansallisen lainsäädännön tulee olla yhdenmukainen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.²⁶ Toisaalta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat tulee ottaa huomioon, vaikka kansallinen lainsäädäntö ei sisältäisi vastaavia säännöksiä.

Lapsi on koulussa oppilaana oikeuksiensa haltija. Tästä huolimatta oppilaan asema suhteessa kouluun on alisteinen. Oppilas on vajaavaltainen, mutta samalla koululla on oikeus käyttää valtaa suhteessa lapseen. Toisaalta lapsi asemansa on vuoksi oikeutettu erityiseen suojeluun ja huolenpitoon.²⁷ Lapsen erityisen aseman takia on tärkeää korostaa opettajien sekä muun kouluhenkilökunnan virkavelvollisuutta kunnioittaa oppilaan oikeuksien toteutumista ja huolehtia aktiivisesti niiden toteutumisesta.²⁸ Perus- ja ihmisoikeudet on otettava huomioon kaikkia oppilaisiin tai yksittäisen oppilaaseen liittyviä päätöksiä tehdessä.²⁹ Ne tulee ottaa huomioon myös etäkouluun liittyvässä päätöksenteossa. Kysehän on lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja siitä, miten arvioidaan lasten etu, kun joudutaan punnitsemaan pandemian vaikutusta lasten turvalliseen oppimisympäristöön lähiopetuksessa suhteessa heidän oikeuksiensa toteutumiseen etäopetuksessa.

Kirjoituksen lapsioikeudellinen näkökulma pitää sisällään lapsen ihmis- ja perusoikeudet sekä lapsioikeuteen kuuluvat yleiset opit, joista yhtenä keskeisimpänä on *lapsen edun periaate*.³⁰ Lapsen

²³ Linnanmäki, Kirsikka: Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa. Alma Talent. Helsinki 2019, s. 75.

²⁴ Ks. Linnanmäki 2019, s. 80.

²⁵ Perusoikeuksien merkitystä voidaan kuvata julkiselle vallalle kuuluvien velvollisuuksien kautta: kunnioittamisvelvollisuus, suojaamisvelvollisuus ja toteuttamisvelvollisuus Katso tarkemmin näiden velvollisuuksien sisällöistä Arajärvi, Pentti: Lapsi ja koulutuksellisen hyvinvoinnin takaaminen. Teoksessa: Lapsen oikeudet koulussa, Hakalehto. S (toim.). Kauppakamari 2015. s. 10–49. s. 13–14 ja s. 25.

²⁶ Hakalehto, Suvianna: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent. Helsinki 2018. s. 23.

²⁷ Hakalehto-Wainio 2012, s. 91.

²⁸ Hakalehto-Wainio on korostanut oikeuksien toteutumisen olevan koulussa erityisen tärkeää siitä syystä, että kouluvuodet ovat lapsille tärkeä elämänvaihe, jolloin lapsen persoona kehittyy sekä ollaan alttiita erilaisille vaikutteille. Lisäksi koulukokemuksilla on merkittävä vaikutus lapsen kokonaiskehitykselle. Ks. Hakalehto-Wainio 2012, s. 19.

²⁹ Hakalehto-Wainio 2012, s. 43.

³⁰ Näin myös esimerkiksi Hakalehto-Wainio, Suvianna: Turvallisen oppimisympäristön toteutumisen oikeudellisista haasteista peruskoulussa. Lakimies 2/2012 s. 238–258. s. 239.

etu on päätöksentekoa ohjaava kriteeri, joka saa lopullisen sisältönsä ja merkityksensä tapauskohtaisesti.³¹ YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artikla velvoittaa sopimusvaltioita siihen, että lapsen edun on oltava lapsia koskevissa asioissa ja päätöksenteossa ensimmäisellä sijalla (”shall be a primary consideration”).³² Lapsen oikeuksien komitea on terävöittänyt, että lapsen edun käsitteellä on tarkoitus varmistaa, että kaikki YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustetut lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti ja tehokkaasti sekä lapsen kokonaisvaltainen kehitys turvataan.³³ Lapsen edun toteutuminen edellyttää, että ratkaisuvaihtoehdoista valitaan se, joka toteuttaa parhaiten lapsen oikeudet. Tällöin puhutaan oikeusperusteisesta lapsen edun tulkinnasta, jolloin lapsen edun arviointia ohjaa lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.³⁴

Ratkaisutoiminnassa pelkkä viittaaminen lapsen etuun ole riittävä, vaan arvioitaessa lapsen etua on tuotava esille, miksi tietty ratkaisu toteuttaa lapsen etua paremmin kuin muut ratkaisuvaihtoehdot.³⁵ Oikeudellinen pulmatilanne voi olla sellainen, jossa lapsen oikeudet ovat toisiaan vastakkain, jolloin lapsen edun määrittely viime kädessä tapahtuu punnitsemalla näitä lapsen oikeuksia. Punninnassa lapsen oikeuksilla on oikeusperiaatteiden tapaan erilaisia painoarvoja ja oikeuksien toteutumista voidaan optimoida suhteuttamalla niiden painoarvot toisiinsa.³⁶ Lapsen etua voidaan joutua punnitsemaan myös muihin asiassa vaikuttaviin intresseihin, joita voivat olla esimerkiksi jonkun toisen intressit tai laajempi yhteiskunnallinen etu. Ristiriitatilanteissa lapsen edulla on muita intressejä korkeampi prioriteetti, mikäli ristiriitoja ei ole mahdollista tasapainottaa tai sovittaa eri

³¹ Linnanmäki 2019, s. 82. Tapauskohtaisuus tarkoittaa myös sitä, että eri konteksteissa lapsen etua voidaan tulkita eri tavalla. Katso esimerkiksi Bendiksen, Lena R.L. – Haugli, Trude: *Sentrale emner i barneretten*. Universitetsforlaget. Oslo. s. 23 – 24.

³² Lapsen oikeuksien komitea on tarkoittanut ilmaisulla ”ensisijaisesti huomioon” sitä, että lapsen etua ei saa tarkastella samalla tasolla verrattuna muihin asiassa huomioitaviin seikkoihin nähden. Lapsen edun vahvaa asemaa on perusteltu siten, että lapsi on erityisasemassa suhteessa aikuisiin ja mikäli lapsen etua ei korosteta, se jätetään usein huomiomatta. Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon CRC/C/GC/14, kohta 37. Lapsen edun etusijalle laittamista on perusteltu oikeuskirjallisuudessa siten, että lapsilla on oikeus saada hyvinvointinsa turvattua. Lapset ovat haavoittuvaisia ja maailma pyörii aikuisten tahtiin, minkä seurauksena on vaara, että lapset ja heidän etunsa täydellisesti sivutetaan. Tavoitteena tulisi olla lapsen hyvinvoinnin maksimoiminen. Katso Freeman, Michael: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child*. Leiden/Boston 2007. s. 40 – 41.

³³ CRC/C/GC/14, kohta 4. On kuitenkin huomattava, että aina lapsen edun toteutuminen ei tarkoita sitä, että kaikki lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti vaan oikeuksia voidaan joutua rajoittamaan myös lapsen edun takia. FDane, Louise: *Europadomstolen och barnets bästa*. Förvaltningsrätlig Tidskrift 2015(2), s. 193 – 224. s. 196.

³⁴ Katso tarkemmin oikeusperusteisesta näkökulmasta lapsen edun arviointiin Linnanmäki 2019, s. 85 -89.

³⁵ Hakalehto-Wainio 2012, s. 64. Lapsen oikeuksien komitea toteaa, että lapsen edun käsitteen tarkoituksena on varmistaa se, että lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti, tehokkaasti ja huomioiden lapsen kokonaisvaltainen kehitys. CRC/C/GC/14, kohta 4. Lapsen edun haasteista, ja kuinka lapsen etua voidaan perustella erilaisin argumentein katso myös Freeman, Michael: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 3: The Best Interests of the Child*. Leiden/Boston 2007. s. 27 – 30.

³⁶ Lapsen oikeuksien punninta vastaa periaatekollisoiden punnintaa. Katso Alexy, Robert: *Theorie der Grundrechte*. Frankfurt am Main 1986. s. 78 – 81, Scheinin, Martin: *Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa*. Jyväskylä 1991. s. 30, Jonkka, Jaakko: *Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista*. Vammala 1991. s. 163.

intressejä yhteen.³⁷ Esimerkiksi jos poikkeusoloissa ei olisi otettu etäopetusta käyttöön, niin silloin subjektiivinen perusoikeus opetukseen olisi lakkautettu osan lasten osalta kokonaan tietyksi ajaksi. Etäopetuksella turvattiin kyseisissä olosuhteissa lapsen oikeus opetukseen, jotta se toteutui edes jossain määrin, vaikka ei välttämättä täysimääräisesti. Lapsen edun mukaista ratkaistua arvioitaessa tulee ottaa myös huomioon perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen näkökulma.³⁸ Perusoikeuksia rajoittaessa tulee rajoitusten täyttää perusoikeuksien rajoitusperusteiden mukaiset vaatimukset, kuten esimerkiksi lailla säätämisen, tarkkarajaisuuden sekä täsmällisyyden vaatimukset.³⁹

Lapsen oikeuksien komitea korostaa lapsen etua kolmiosaisena käsitteenä, aineellisena oikeutena, perustavanlaatuisena tulkintaperiaatteena ja menettelysääntönä, ja lapsen etu kattaa nämä kolme ulottuvuutta.⁴⁰ Lisäksi lapsen edun arvioinnissa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että lapsen etua koskevaa LOS 3 artiklaa ei voida soveltaa moitteettomasti ilman, että noudatetaan LOS 12 artiklaa, joka takaa lapselle oikeuden ilmaista näkemyksensä ja saada se otetuksi huomioon häntä koskevassa asiassa.⁴¹ Kyseisestä oikeudesta on myös säädetty perustuslain 6.3 §:ssä hieman eri sanamuodoin kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa.⁴² Lisäksi lapsen oikeus osallistua on lapsioikeudellinen oikeusperiaate.⁴³ Lapsen osallisuus oikeuden ydinsisältönä on hänen oikeutensa ilmaista näkemyksensä ja saada se otetuksi huomioon. Tämän lisäksi LOS 12 artikla velvoittaa antamaan lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toiminna.⁴⁴

Jokaisella lapsella, joka kykenee muodostamaan näkemyksensä, on oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsella ei ole pakkoa ilmaista näkemystään, mutta mikäli hän

³⁷ Hakalehto 2018, s. 52 -53. Lapsen etu ei ole kuitenkaan päätöksenteossa ylivoimainen ja jokaisessa tilanteessa muut intressit ohittava ratkaisuperuste. Toivonen, Virve-Maria: Lapsen oikeudet ja oikeusturva, lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Alma Talent. Helsinki 2017. s. 117.

³⁸ Toivonen 2017, s. 116.

³⁹ Perustuslakivaliokunta on mietinnössään PeVL 18/2020 vp, s. 2 -3 tuonut esille sen, että poikkeusoloissakin tehtävien lainsäädäntömuutosten tulee ensisijaisesti olla perusoikeuksien yleisten ja tarvittaessa kunkin perusoikeuden erityisten rajoitusedellytysten täyttäviä rajoituksia ja korostanut, että perustuslain 23 §:n soveltaminen on poikkeuksellista. Perusoikeuksien yleisistä rajoittamisperusteista katso tarkemmin perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 25/1994 vp, s. 5.

⁴⁰ CRC/C/GC/14, kohdat 6 ja 7.

⁴¹ YK:n lapsen oikeuksien komitea yleiskommentti nro 12 (2009) Lapsen oikeus tulla kuulluksi. CRC/C/GC/12, kohta 74.

⁴² Perustuslain sanamuoto on ”tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti” kun taas YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa sanamuoto on ”—oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti”.

⁴³ Hakalehto 2018, s. 89, Ks. myös Pajulammi, 2014. s. 452.

⁴⁴ Kuulemisen menettelytavoissa sopimusvaltioilla on harkintavaltaa. Hakalehto 2018, s. 90. Lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut, että yleissopimus velvoittaa sopimusvaltiot varmistamaan, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien lapsia koskevissa asioissa otetaan huomioon lapsen etu ja näistä toimista vastaavat tahot kuulevat lasta 12 artiklan mukaisesti tämän ollen pakollista. CRC/C/GC/12, kohta 70.

niin tekee, on tärkeää, että se tapahtuu ilman painostusta tai manipulointia.⁴⁵ Sopimusvaltioiden velvollisuuksiin kuuluu varmistaa, että lapsella on oikeus ilmaista omia näkemyksiään kaikissa asioissa, jotka koskevat häntä, ja tätä perusehtoa on kunnioitettava ja tulkittava laajasti.⁴⁶ Tämän lisäksi lapsen edun arvioinnissa tulee arvioida, mikä merkitys lapsen näkemykselle kussakin tilanteessa annetaan. Tässä harkinnassa on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso.⁴⁷ Tyypillisesti lapsen näkemyksen merkitys voidaan jakaa kolmeen eri merkitykseen. Näitä ovat lapsen näkemyksen merkitys informaationa sekä lapsella oleva myötämäärämis-oikeus ja itsemääräämis-oikeus.⁴⁸

YK:n lapsen oikeuksien sopimus voidaan tiivistää neljään eri periaatteeseen, jotka ovat sopimuksen yleisperiaatteita sekä myös yksittäisiä lapsen oikeuksia: 1) Kaikki lapset ovat tasa-arvoisia (syrjinnänkielto, 2 artikla), 2) Lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa (3 artikla), 3) Lapsella on oikeus hyvään elämään (oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen, 6 artikla) ja 4) Lapsen näkemykset on otettava huomioon (12 artikla).⁴⁹ Erityisesti yleisperiaatteet tulee ottaa huomioon kaikissa tilanteissa, joissa sovelletaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, vaikka sopimusta olisi sovellettava muutoinkin kokonaisuutena.

2.2 Poikkeusajan vaikutus lapsen edun ja oikeuksien toteutumiseen etäkoulussa

Poikkeusaikana lapsiin kohdistuvia rajoituksia ja toimenpiteitä tulee arvioida lapsen oikeuksien kautta ja viranomaiset ovat velvollisia tekemään ratkaisut lapsen edun mukaisesti.⁵⁰ Tämän takia lapsen edun arvioinnissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikloihin ja sopimuksen periaatteisiin. Erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artiklan mukainen syrjimättömyysvaatimus ja 3 artiklan mukainen lapsen edun ensisijaisuus korostuvat tartuntatautien rajoitustoimien aikana. Pandemiatilanteessa se tarkoittaa sitä, että lapsen oikeuksia on punnittava keskenään ja valittava ratkaisuvaihtoehdoista se, joka toteuttaa lapsen etua parhaiten. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 2 kohdan mukainen lapsen oikeus hyvinvointiin, suojeluun ja huolenpitoon sekä 6 artiklan mukainen oikeus elämään ja kehitykseen

⁴⁵ Hakalehto-Wainio 2012, s. 73.

⁴⁶ CRC/C/GC/12, kohta 26.

⁴⁷ Ikää ja kehitystasoa ei tarvitse arvioida vielä silloin, kun lapselle turvataan oikeus ilmaista näkemyksiään. Pajulammi 2014, s. 213.

⁴⁸ Lapsen näkemysten painoarvon harkinnasta katso tarkemmin Pajulammi 2014, s. 219 – 248.

⁴⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 5 (2003). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet. CRC/GC/2003/5, kohta 12.

⁵⁰ Lapsen oikeuksien komitea Covid 19-kannanotossaan huomautti, että vaikka kriisitilanteissa tiettyjä ihmisoikeuksia voidaan rajoittaa, tulee rajoituksia määrätessä huomioida se, että niitä määrätään vain tarvittaessa ja niiden on oltava oikeasuhtaisia ja mahdollisimman vähäisiä. Lisäksi lapsen edun periaate tulee ottaa huomioon. Katso Committee on the Rights of the Child, 8.4.2020 kohta 1.

edellyttävät toteutuakseen tehokkaita tartuntatautien rajoittamistoimia. Käytännössä lapsen edun määrittäminen tartuntatautilanteessa tarkoittaa, että lainsäätäjät ja toimeenpanoviranomaiset joutuvat arvioimaan eri lapsen oikeuksien toteutumista, kuten sitä, kuinka lapsen oikeus elämään (LOS 6 artikla⁵¹) sekä parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan (LOS 24 artikla⁵²) toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti samalla ottaen punninnassa huomioon lapsen oikeuden opetukseen (28 artikla). Lasten oikeus terveyteen ei ole tärkeä pelkästään itsestään, vaan tämän ihmisoikeuden toteutuminen on myös välttämätön edellytys kaikkien muiden yleissopimuksen mukaisten oikeuksien nauttimisen kannalta.⁵³ Myös lasten omat näkemykset tulisi ottaa huomioon, kun pohditaan lasten edun mukaista ratkaisua, kuten tehtäisiin yksittäisen lapsen etua arvioitaessakin. Tällöin kyseisen lapsiryhmään kuuluvia asianosaisia lapsia on kuultava ja otettava heidän näkemyksensä huomioon.⁵⁴

Etäopetuksessa kaikki oppilaan oikeudet eivät voi toteutua samoin kuin lähiopetuksessa ja sen takia lasten edun määrittämisessä joudutaan väistämättä tilanteeseen, jossa lasten oikeuksia täytyy tilapäisesti rajoittamaan. Tällöin korostuu se, miten ratkaisua ja eri oikeuksien toteutumista tai niiden rajoittamista kyetään perustelemaan asianmukaisesti.

Etäkouluun siirtymisellä on arvioitu olleen suurimmat vaikutukset yhdenvertaisuuden toteutumiselle, mikä koskee erityisesti tukea tarvitsevia oppilaita sekä kielivähemmistöön kuuluvia oppilaita, joiden oikeus opetukseen on vaarantunut.⁵⁵ Lisäksi sosioekonomiset seikat korostuivat

⁵¹ Tämän oikeuden toteuttaminen edellyttää, että lapsi saa tarvitsemiaan terveystalvueluita ja että lapsen kehitystä seurataan. Hakalehto, Suvianna: Johdatus lapsen oikeuksiin terveydenhuollossa. Teoksessa: Lapsen oikeudet terveydenhuollossa, Hakalehto, S. – Pahlman, I. (toim.). Kauppakamari 2018. s. 20 – 57. s. 28.

⁵² Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan todennut, että lapsen oikeus terveyteen on kattava oikeus, jota tulee lähestyä kokonaisvaltaisesti. Siihen sisältyy oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen sairauksien ehkäisy, terveyden edistäminen ja sairauksien parantaminen sekä kuntouttavat ja palliatiiviset palvelut. Näiden lisäksi kyse on myös siitä, että lapsilla tulee olla oikeus kasvaa ja kehittyä täysimääräisesti omien mahdolluuksiensa mukaan ja asua olosuhteissa, joissa he voivat saavuttaa parhaan mahdollisen terveydentilan. YK:n lapsen oikeuksien komitean Yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta CRC/C/GC/15, kohta 2.

⁵³ CRC/C/GC/15, kohta 7.

⁵⁴ CRC/C/GC/12, kohta 73.

⁵⁵ Valtioneuvoston julkaisuja 2021, s. 84. Yksi vähemmistöön kuuluva ryhmä ovat vammaiset lapset, ja Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 27/2016) velvoittaa 7 artiklan mukaisesti, että heille tulee turvata kaikissa tilanteissa samat ihmis- ja perusvapaudet täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa ja heitä koskevassa päätöksessä on myös ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan myös vammaisen lapsen yhdenvertaisia oikeuksia eikä vammaisen lapsi ole yksinomaan palveluiden kohde vaan aktiivinen toimija omassa elämässään. Vammaisella lapsella on myös oikeus erityiseen suojeluun. Pollari, Kirsi: Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. Teoksessa: Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi: lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa. Hujala, A. (toim.). Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10. s. 8–17. s. 9. Erityistä suojelua tarvitaan, sillä vammaiset lapset ovat erityisen alttiita joutumaan erilaisen kaltoinkohtelun uhreiksi. Katso lisää Jones, Lisa - Bellis, Mark - Wood, Sara - Hughes, Karen - McCoy, Ellie - Eckley, Lindsay - Bates, Geoff - Mikton, Christopher – Shakespeare, Tom – Officer, Alana: Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. The Lancet 2012: 380. s. 899–907. s. 904–905.

etäkoulussa enemmän, sillä vanhempien antama tuki koululaiselle oli entistä tärkeämpää. Tämä voi vahvistaa yhteiskunnallista eriarvoistumiskehitystä ja koulutuksellista syrjäytymistä.⁵⁶

3. Etäkouluun siirtymisen oikeudelliset askelmerkit

Perusopetuslakia säätäessä on lähdetty siitä olettamuksesta, että perusopetuksessa annettava opetus annetaan lähiopetuksena.⁵⁷ Tämä tarkoittaa sitä, että etäopetusta voidaan pitää lain näkökulmasta poikkeuksellisenä opetusjärjestelynä eikä etäopetukseen voi siirtyä esimerkiksi yksittäisen opettajan tai koulun omasta päätöksestä, vaan siirtyminen etäopetukseen edellyttää muiden viranomaisten päätöksentekoa.⁵⁸

Koululaisten siirtäminen etäopetukseen keväällä 2020 tapahtui poikkeustilan julistamisen ja valmiuslain mukaisen asetuksen turvin. Tämän jälkeen Suomessa ei ole otettu käyttöön valmiuslakia, mutta koronapandemian jatkumisen takia perusopetuslakiin tehtiin kolmeen otteeseen väliaikainen lainsäädäntömuutos, jonka perusteella etäopetusta olisi voinut käyttää laissa säädettyjen edellytysten täytyessä.⁵⁹ Poikkeuksellisista opetusjärjestelyistä säädettiin perusopetuslain 20 a §:ssä ja se oli väliaikaisesti voimassa 31.7.2022 saakka. Poikkeukselliset opetusjärjestelyt koskivat ainoastaan tartuntatautilanteita. Kyseinen laki ei koskenut esiopetuksen oppilaita, eikä perusopetuksen 1–3 vuosiluokkien oppilaita tai erityisen tuen päätöksen saaneita oppilaita, pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaita eikä valmistavan opetuksen oppilaita. Näiden oppilaiden etäopetukseen siirtyminen olisi edellyttänyt joko lainsäädäntömuutosta tai valmiuslain nojalla annettavaa asetusta.⁶⁰

Perustuslain 120 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnalla on itsehallinto sen mukaan kuin Ahvenanmaan itsehallintolaissa (1144/1991) erikseen säädetään. Perusopetuslakiin esitetty muutos poikkeuksellisista opetusjärjestelyistä ei sen takia koskenut Ahvenanmaalla asuvia, koska Ahvenanmaan itsehallintolain 18 §:n 14 kohdan mukaisesti Ahvenanmaan maakunnalla on

⁵⁶ HE 93/2021 vp, s. 18.

⁵⁷ Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi HE 86/1997 vp, s. 52. Vertaa perustuslakivaliokunnan PeVL 18/2020 vp, s. 3 kantaan siitä, että perustuslain 16 §:n 1 momentin mukainen maksuton perusopetus ei edellytä tiettyä opetuksen toteuttamistapaa.

⁵⁸ Etäopetuksesta on hyvä erottaa opetuksen toteuttaminen etäyhteyksin, mikä on sallittua, mikäli se toteutetaan lähipetusta koskevia sääntöjä noudattaen. Silloin oppilas tai oppilaat eivät esimerkiksi yksin seuraa opetusta, vaan heitä valvoo opettaja samoin kuin lähiopetuksessakin. Katso lisää tarkemmin Haanpää, Sanna – Lahtinen, Nina: 140 kysymystä perusopetuksesta. Keuruu 2021. s. 47–48.

⁵⁹ Ensimmäisen kerran väliaikainen muutos oli voimassa 1.8.–31.12.2020, ja toinen väliaikainen muutos oli voimassa 1.1.–31.7.2021. Tuorein väliaikainen muutos on ollut voimassa lukuvuoden 2021–2022. HE 93/2021 vp, s. 4.

⁶⁰ Etäopetus voi koskea edellä mainittuja oppilaita tilanteessa, jossa oppilas on määrätty karanteeniin.

lainsäädäntövalta muun muassa opetusta ja oppisopimusta koskevista asioista. Tämän vuoksi perusopetuslain väliaikainen muutos ei tullut voimaan Ahvenanmaalla.⁶¹

Etäopetukseen siirtyminen olisi edellyttänyt sekä tartuntatautiviranomaisen että opetuksen järjestäjän päätöstä. Tartuntatautilain (1227/2016) 58 §:n mukaan on mahdollista sulkea oppilaitokset. Tartuntatautiviranomaisten toimenpiteiden edellytyksenä on, että toimenpide on välttämätön yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin estämiseksi. Tartuntatautiviranomainen voi tehdä tällaisen päätöksen enintään yhden kuukauden ajaksi ja toimenpiteet on lopetettava heti, kun tartunnan vaaraa ei ole. Käytännössä mikäli tartuntatautiviranomainen olisi tehnyt kyseisen päätöksen, olisi opetuksen järjestäjälle seurannut velvollisuus arvioida poikkeuksellisiin opetusjärjestelyihin siirtymistä perusopetuslain 20 a §:n mukaisesti.

Perusopetuslain 20 a §:n ollessa voimassa nopein tapa siirtyä etäopetukseen olisi ollut siten, että aluehallintovirastot olisivat antaneet alueellaan tai sen osassa päätöksen opetustilojen sulkemisesta, jos tartuntatautilanne sitä välttämättä olisi edellyttänyt.⁶² Tästä olisi seurannut kouluille tarve järjestää opetus muutoin kuin lähiopetuksena.

Jos tartuntatautilain mukainen tartuntatautiviranomainen olisi antanut tartuntatautilain 58 §:n nojalla päätöksen opetukseen käytettävien tilojen sulkemisesta osittain tai kokonaan, tai jos opetuksessa ei olisi pystynyt noudattamaan päätökselle mahdollisesti asetettuja ehtoja, opetuksen järjestäjä olisi voinut tällöin päätöksellään siirtyä poikkeuksellisiin opetusjärjestelyihin. Edellytyksenä olisi ollut, ettei opetuksen järjestäminen normaalilla tavalla lähiopetuksena olisi turvallista ja että siirtyminen poikkeuksellisiin opetusjärjestelyihin olisi välttämätöntä.⁶³ Päätöstä siirtymisestä poikkeuksellisiin opetusjärjestelyihin ei olisi saanut tehdä varmuuden vuoksi, vaan päätös aina olisi edellyttänyt tartuntatautiviranomaisen tekemää epidemiologista arviointia sekä opetuksen järjestäjän arviota opetuksen turvallisesta järjestämisestä.⁶⁴ Perusopetuslain mukaan poikkeuksellisia opetusjärjestelyitä koskevan päätöksen olisi pystynyt tekemään yhdeksi kuukaudeksi kerrallaan ja tällöin opetusta olisi voinut antaa joko kokonaan tai osittain etäopetuksena.⁶⁵ Koska tällä hetkellä

⁶¹ HE 93/2021 vp, s. 36.

⁶² Aluehallintovirasto voi päättää asiasta silloin, kun muutos koskee useampaa kuntaa. Jos aluehallintovirasto ei tee päätöstä tilojen sulkemisesta, on myös kunnalla mahdollisuus tehdä se itse.

⁶³ Välttämättömyysarviointi tulisi toteuttaa paikallisista lähtökohdista käsin ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon, voidaanko muilla toimenpiteillä toteuttaa turvallista opetusta esimerkiksi huomioimalla väljyys- ja hygieniehtojat, porrastamalla koulutyötä tai hyödyntämällä muita käytettävissä olevia tiloja. HE 93/2021 vp, s. 25–26.

⁶⁴ HE 93/2021 vp, s. 26.

⁶⁵ Fyysisten kontaktien välttämiseksi opetusta on mahdollista toteuttaa myös hybridimallilla eli siten, että osittain opetus tapahtuu lähiopetuksena ja osittain etäyhteyksin esimerkiksi siten, että lähiopetuksessa olevia ryhmiä vuorotellaan. Katso HE 93/2021 vp, s. 26.

perusopetuslain 20 a § ei ole enää voimassa, etäopetukseen voitaisiin siirtyä ainoastaan valmiuslain turvin, tai että eduskunta uudelleen säätäisi lakimuutoksen.

Perusopetuslain 18 §:n mukaan yksittäiselle oppilaalle voidaan järjestää opiskelu etäyhteyksiä hyödyntäen esimerkiksi, jos oppilas on määrätty karanteeniin tai joskus tilanteissa, joissa huoltaja on altistunut.⁶⁶ Tämä edellyttää päätöksentekoa kyseisen oppilaan osalta eikä POL 18 §:ää voida käyttää koko koulun siirtymisessä etäopetukseen.

4. Lapsen oikeudet etäkoulussa

4.1. Lapsen oikeus opetukseen

Turvallisen oppimisympäristön vaarantuessa, myös lapsen oikeus opetukseen vaarantuu. Tämän takia on tärkeä ymmärtää, mitä tarkoitetaan lapsen oikeudella opetukseen ja kuinka se kytkeytyy lapsen muihin oikeuksiin ja niiden toteutumiseen. Esimerkiksi monet kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet, kuten esimerkiksi sananvapaus, oikeus äänestää ja kyky saada palveluita yhdenvertaisesti, edellyttävät sitä, että henkilöllä on saavutettuna koulutuksen minimitaso, johon kuuluu esimerkiksi lukutaito.⁶⁷

Kun puhutaan lapsen oikeudesta saada opetusta ja työskennellä turvallisessa oppimisympäristössä, on kyse lapsen kannalta hänen perus- ja ihmisoikeuksistaan.⁶⁸ Oikeus opetukseen on perustuslaissa turvattu lapsen subjektiivinen oikeus. Jokaisella on perustuslain 16.1 §:n mukaan oikeus saada maksutonta perusopetusta ja oppivelvollisuudesta säädetään lailla.⁶⁹ Tätä oikeutta täydennetään perusopetuslain 30 §:ssä, jonka mukaan opetukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada

⁶⁶ HE 93/2021 vp, s. 7.

⁶⁷ Arajärvi, Pentti: Koulutusoikeus. Alma Talent 2021. s. 98. Arajärvi huomauttaa kuitenkin, ettei ihmisen kyvyttömyys käyttää oikeuksiaan ole peruste jättää häntä oikeuksien ulkopuolelle.

⁶⁸ Perusoikeuksilla tarkoitetaan perustuslaissa säädettyjä yksilölle kuuluvia oikeuksia, ja vain perustavanlaatuiset eli erityisen tärkeät oikeudet ovat perusoikeuksia. Perusoikeudet ovat yleisiä, kaikille kuuluvia oikeuksia. Valjakka, Eeva: Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa: Lapsen asema erossa, Litmala, M. (toim.): Helsinki 2002, s.35–109, s. 46, Nieminen, Liisa: Lasten sosiaaliset perusoikeudet. Teoksessa: Lapsioikeus murroksessa, Hakalehto-Wainio, S ja Nieminen, L. (toim.). Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 2013, s. 53–88. (Nieminen 2013), s. 29 ja Ojanen, Tuomas: Perusoikeusjuridiikka. Helsinki 2015, s. 27. Ojanen tuo esille, että vuoden 1995 perusoikeusuudistuksella laajennettiin perusoikeuksien suojaamaa henkilöpiiriä. Kun aikaisemmin hallitusmuodon II luku oli turvannut perusoikeudet vain Suomen kansalaisille, niin vuoden 1995 muutoksen jälkeen perusoikeudet pääsäännön mukaan kuuluvat jokaiselle Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevalle ihmiselle riippumatta iästä, kansalaisuudesta, sukupuolesta, yhteiskunnallisesta asemasta tai muusta henkilöön liittyvästä seikasta. Ojanen tuo myös esille, että tällä peruseriaatteella on läheinen yhtymä itse perustuslain syrjintäkieltosäännökseen.

⁶⁹ Huomion arvoista on, että perustuslain säännös oikeudesta perusopetukseen on yleinen ja rajoitukseton, eikä sitä ole rajattu tietyn ikäisiin henkilöihin. Vertaa oppivelvollisuuslain 30.12.2020/1214 2 §:ään, jonka mukaan oppivelvollisuus alkaa perusopetuslaissa tarkoitetun lukuvuoden alkaessa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta ja kestää siihen saakka, kunnes oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnosta annetussa laissa (502/2019) tai ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (531/2017) tarkoitetun tutkinnon taikka niitä vastaavan Ahvenanmaalla suoritetun tai ulkomaisen koulutuksen. Arajärvi 2021, s. 112.

opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta ja riittävää tukea. Opetuksen maksuttomuutta täydentää perusopetuslain 31 § siten, että opetus, oppikirjat, muu oppimateriaali, työvälineet ja työaineet ovat maksuttomia, kuten myös kouluateria. Vammaisilla ja erityistä tukea tarvitsevilla oppilailla on lisäksi oikeus saada maksutta osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet, sekä perusopetuslain 39 §:n nojalla järjestettävät palvelut.

Kyse ei ole vain siitä, että lapset saavat opetusta, vaan opetuksen edellytetään saavuttavan tietyt laatuvaatimukset ja tavoitteet. Perustuslaissa ei ole opetukselle asetettu suoranaisia tavoitteita, mutta näitä tavoitteita voidaan *Arajärven* mukaan kyllä johtaa epäsuorasti perustuslain muista pykälästä, joita ovat esimerkiksi perustuslain 1 §:n mukainen ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen sekä perustuslain 2 §:ssä olevat säännökset kansanvallasta ja oikeusvaltioperiaatteesta.⁷⁰ Tarkemmin opetuksen tavoitteista säädetään kuitenkin perusopetuslain 2 §:ssä, johon sisältyy tavoite tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen, antaa lapsille tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä opetuksen edellytetään edistävän sivistystä ja tasa-arvoisuutta sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana. Tavoitteisiin kuuluu myös riittävän yhdenvertaisuuden turvaaminen.⁷¹ Maksuttoman perusopetuksen keskeisenä tavoitteena on juuri lasten koulutuksellisen yhdenvertaisuuden toteuttaminen.⁷²

Lapsen oikeus opetukseen on kansallisen lainsäädännön lisäksi turvattu useissa kansainvälisissä sopimuksissa.⁷³ YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artiklassa turvataan jokaisen lapsen oikeus koulutukseen ja opetukseen. Sopimus edellyttää myös sen, että sopimusvaltiot huolehtivat koulunkäynnin säännöllisyyden edistämisestä ja siitä, että koulunkäynnin keskeyttäminen vähenisi.

⁷⁰ Arajärvi 2015, s. 25.

⁷¹ Hakalehto on huomauttanut, että tavoitteiden lähtökohtana on yhteiskunnallinen näkökulma eikä tavoitteita ole peilattu oppilaan näkökulmasta käsin. Katso tarkemmin Hakalehto, Suvianna: Johdatus lapsen oikeuksiin koulussa. Teoksessa: Lapsen oikeudet koulussa, Hakalehto, S. (toim.). Kauppakamari 2015. s. 50–87. s. 80.

⁷² Helander, Merike: Perusopetuksen maksuttomuus ja oppilaiden yhdenvertaisuus. Teoksessa: Lapsen oikeudet koulussa, Hakalehto, S. (toim.). Kauppakamari 2015. s. 88–131. s. 89. Yhdenvertaisuus on keskeinen ihmis- ja perusoikeus, ja siitä on lisäksi säädetty laintasolla yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) 6 §:ssä säädetään koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta.

⁷³ Oikeus opetukseen ei ole uusi oikeus kansainvälisissä sopimuksissa ja vuoden 1948 ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen koulutusta koskeva oikeus sisältyy julistuksen 26 artiklaan. Ihmisoikeuksien julistusta edeltäneitä koulutuksellisia oikeuksia käsitelleitä julistuksia on muun muassa Kansainliiton aikainen lasten asemaa käsittelevä Geneven julistus (1924). YK-järjestelmän ihmisoikeussopimuksia edeltäviä asiakirjoja on lapsen oikeuksien julistus (1959). Katso lisää Arajärvi 2021, s. 95. Näiden lisäksi oikeus opetukseen ilmenee kansainvälisissä sopimuksissa muun muassa Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä sopimuksessa 6/1976 13 artiklassa, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 14 artiklassa, Euroopan sosiaalisessa uudistetussa peruskirjassa 80/2002 17 artiklassa sekä Euroopan neuvoston oikeudessa oikeus koulutukseen taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa.

Lisäksi sopimuksen 29 artiklassa määritellään se, minkälaisia tavoitteita lapsen koulutukselle on asetettava. Näitä tavoitteita ovat muun muassa lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täysimääräinen kehittäminen.⁷⁴ Oikeudella opetukseen on selvä yhteys lapsen oikeuteen kehitykseen (LOS 6 artikla) ja tällä myös edistetään lapsen oikeutta kehitykseen.⁷⁵ Koulutuksen edellytetään olevan lapsikeskeistä, lapsiystävällistä ja voimaannuttavaa.⁷⁶ Sopimuksen 32 artikla korostaa myös koulunkäynnin merkitystä. Sen mukaan lasta on suojeltava sellaiselta työnteolta, joka todennäköisesti vaarantaa tai haittaa hänen koulutustaan. Lapsen oikeuksien komitea on pyytänyt sopimusvaltioita kiinnittämään huomiota oppimisympäristön, opetuksen, oppimisprosessien ja -materiaalien sekä oppimistulosten laatuun, koska nämä ovat edellytyksiä sille, että lapsen oikeus saada laadukasta opetusta toteutuu.⁷⁷

Oikeuteen opetukseen liittyy vahvasti myös opetuksen vapaus, mikä tarkoittaa yksilötasolla toisaalta yksilön vapautta opiskella ja hankkia tietoa haluamistaan ja kiinnostavista asioista, ja toisaalta oikeutta opettaa haluamallaan tavalla sisällön kuin menetelmienkin puolesta. Tätä oikeutta rajoittaa kuitenkin muiden ihmisten perusoikeuksien kunnioittaminen ja toteuttaminen.⁷⁸

Oikeuden kääntöpuolena on oppivelvollisuus, ja kaikki Suomessa vakituisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia (oppivelvollisuuslaki 1214/2020 2 §), mikä tarkoittaa sitä, että oppivelvollisen on osallistuttava perusopetukseen tai saatava muulla tavoin perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot (POL 26 §). Oppivelvollisuus ei tarkoita kuitenkaan koulupakkoa, vaan lapsen huoltajat voivat päättää, että lapsi opiskelee kotikoulussa, jolloin lapsi ei osallistu maksuttomaan perusopetukseen eikä näin ollen saa osakseen maksuttomaan perusopetukseen kuuluvia muita etuuksia, kuten maksutonta kouluruokailua, oppilashuoltoa eikä maksuttomia oppivälineitä.⁷⁹ Niiden lapsien, jotka osallistuvat koulussa perusopetukseen, on perusopetuslain 35.1 §:n mukaan osallistuttava perusopetuslaissa säädettyyn opetukseen, jollei oppilaalle ole myönnetty vapautusta. Kunnille on puolestaan asetettu velvollisuus maksuttoman perusopetuksen toteuttamisesta alueellaan (POL 4 §). Silloin, kun oppilas on kunnan koulussa, on kunnan velvollisuus huolehtia oppilaan oikeuksien toteutumisesta kaikkienensa. Etäopetus vertautuu kouluopetukseen eikä etäopetus ole kotiopetusta, jolloin kunnalla ei ole samanlaisia velvollisuuksia.⁸⁰

⁷⁴ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro. 1 (2001) Koulutuksen tavoitteet CRC/GC/2001/1 kohta 1.

⁷⁵ Peleg 2012, s. 386.

⁷⁶ CRC/GC/2001/1 kohta 2.

⁷⁷ CRC/GC/2001/1 kohta 22.

⁷⁸ Arajärvi 2021, s. 95.

⁷⁹ Hakalehto-Wainio 2012, s. 185.

⁸⁰ Oikeuksien toteuttaminen on kunnan vastuulla, mutta lapsen huoltajilla on viimekätinen vastuu siitä, että lapsi suorittaa oppivelvollisuutensa. Etäopetuksessa tämä huoltajan velvollisuus korostuu, mutta samalla korostuu myös

Opetuksen laatua ja yhdenvertaisuuden toteutumista konkretisoi valtioneuvoston asetus opetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä perusopetukseen käytettävän ajan jakamisesta eri oppiaineiden ja aineryhmien opetukseen sekä oppilaanohjaukseen (POL 14.1 § sekä valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012). Perusopetuslain 14.2 §:ssä säädetään puolestaan Opetushallituksen velvollisuudesta päättää opetussuunnitelman perusteista. Opetussuunnitelman perusteet velvoittavat opetuksen järjestäjän toimintaan, ja tiivistetysti opetussuunnitelman perusteisiin sisältyy muun muassa opetuksen keskeisiä tavoitteita ja keskeinen sisältö, kuten esimerkiksi suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä.⁸¹ Ne ovat sisällölliset varsin väljiä ja vain suuntaa antavia.⁸² Opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen tarkoitukseen kuuluu varmistaa koulutuksen tasa-arvo ja laatu sekä luoda hyvät edellytykset oppilaiden kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.⁸³ Valitettavasti opetussuunnitelman perusteissa lapsen ihmis- ja perusoikeudet eivät tule kovin hyvin esille, vaan ne ikään kuin mainitaan siellä ilman, että tarkemmin avataan, miten ne vaikuttavat opetustoimen toimintaan.⁸⁴ Opetussuunnitelman perusteiden lisäksi opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelma (POL 15 §). Opetuksen järjestäjän tulee laatia lukuvuosittain opetussuunnitelman perusteihin perustuva opetussuunnitelma, jossa määrätään opetuksen yleisestä järjestämisestä, opetustunneista ja opetuksen yhteydessä järjestettävästä muusta toiminnasta sekä työajoista, koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta sekä muista tarpeellisista opetuksen järjestämiseen liittyvistä asioista (perusopetusasetus 852/1998 9 §). Opetuksen laadun toteutumista voidaan peilata edellä laadittujen suunnitelmien toteutumiseen sekä oppilaiden osaamisen kehittymiseen. Toisaalta näillä suunnitelmissa on myös ennakkollinen vaikutus siihen, miten turvallinen oppimisympäristö turvataan. Edellä mainitut lainsäädännökset liittyen lapsen oikeuteen saada opetusta eivät voi lähtökohtaisesti toteutua etäopetuksessa. Kun oikeus opetukseen vaarantuu, niin samalla vaikeutuu myös muiden oikeuksien toteutuminen, joihin oikeudella opetukseen on kytkös. Etenkin keväällä 2020 tilanteessa, jossa etäopetukseen siirryttiin hyvin kiireellisellä aikataululla, etäopetuksen toteuttaminen mahdollisimman hyvin ja lapsen oikeuksia mahdollisimman pitkälle kunnioittaen jäi uudessa

koulujen velvollisuus toimia yhteistyössä kodin kanssa (POL 3 §). Oppilaan oikeuksien toteutuminen on kaiken kaikkiaan häntä ympäröivien aikuisten vastuulla.

⁸¹ Kyseessä on normitason määräys, joka velvoittaa koulutuksen järjestäjää sisällyttämään opetussuunnitelmaan opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Hakalehto 2018, s. 296.

⁸² Arajärvi 2015, s. 17.

⁸³ Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2014:96. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s. 9.

⁸⁴ Samaa kritiikkiä on esittänyt myös Hakalehto 2015, s. 81. Hakalehto on myös huomauttanut, ettei opetussuunnitelman perusteissa ole huomioitu lapsen oikeuksien komitean antamaa yleiskommenttia oikeudesta opetukseen. Opetussuunnitelman perusteissa ilmenevä puutteellisuus vaikeuttaa lapsen ihmis- ja perusoikeuksien huomioon ottamista myös etäkoulussa.

tilanteessa liian vähälle huomiolle. Huolta etäopetuksen toteuttamisessa on herättänyt erityisesti opetuksen laatu, eli voiko etäyhteyksin toteutettava opetus vastata laadultaan lähiopetuksen opetusta, ja se, toteutuuko tosiasiallisesti lasten oikeus opetukseen etäopetuksen aikana.⁸⁵

Lähtökohtaisesti etäopetus ei anna lupaa poiketa opetuksen tasosta, vaan opetuksen järjestäjän on huolehdittava, että oppilaat saavat opetussuunnitelman mukaista opetusta eli opetuksesta ja sen laadusta on pidettävä kiinni myös etäopetuksen aikana.⁸⁶ Laadukkaan opetuksen lisäksi oppilaalla on oikeus saada ohjausta sekä tarpeen vaatiessa myös yksilöllisiä tukitoimia.⁸⁷ Vaikka oikeus opetukseen edellyttää tiettyjen tavoitteiden ja laadun toteuttamista, eivät nämä seikat ole keskeisiä, mikäli oikeus opetukseen jää toteutumatta siitä syystä, ettei oppimisympäristö ole turvallinen eikä oppilas voi oppimisympäristöstä johtuvista syistä nauttia tästä oikeudesta opetukseensa. Laadukas etäopetus ei ole kuitenkaan yhdentekevää, sillä lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön pitää sisällään pedagogisen turvallisuuden⁸⁸, joka täytyäkseen edellyttää opetussuunnitelman mukaisessa oppimistavoitteessa pysymisen.⁸⁹

Näkemyksiä siitä, että etäopetus vaarantaa laadukkaan opetuksen, tukee myös opettajille tehdyn kyselyn tulos. Etäopetuksessa on vaikeuksia pysyä kiinni opetussuunnitelman tavoitteissa, sisällössä ja työtavoissa.⁹⁰ Eroja voi olla eri oppiaineissa. Esimerkiksi musiikin, liikunnan ja käsityön oppiaineita on vaikeaa toteuttaa laadukkaasti etäopetuksen pitkittyessä.⁹¹ Mikäli etäopetusta tapahtuu vain osittain tai lyhyen ajan, opetussuunnitelmassa pysyminen ja laadukas opetus on kuitenkin helpommin toteutettavissa. *Hakalehdon* mukaan: ”Laadukas opetus sisältääkin oppilaan oikeuksien toteutumisen perustuslain, lapsen oikeuksien sopimuksen ja perusopetuslain edellyttämällä tavalla. Lapsioikeuden näkökulmasta laatua on tarkasteltava lapsen oikeuksia painottaen.”⁹² Jotta etäopetuksen aikana opetuksen laatu ja lasten oikeus oppimiseen eivät vaarantuisi, tulisi etäopetuksessa pyrkiä olemaan mahdollisimman vähän aikaa, ottamaan huomioon eri oppiaineiden tuomat haasteet sekä kehittää opettamismenetelmiä. Kyse ei ole ainoastaan siitä,

⁸⁵ Tähän vaikuttaa myös se, keneltä asiaa kysytään ja kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Eri tahojen kuten opettajien, viranomaisten, vanhempien ja lasten näkemykset voivat poiketa toisistaan niin yleisesti kuin tietysti myös yksilötasolla.

⁸⁶ HE 93/2021 vp, s. 11.

⁸⁷ Hakalehto-Wainio 2012, s. 99.

⁸⁸ Pedagoginen turvallisuus pitää sisällään esimerkiksi ammattitaitoiset opettajat ja asianmukaiset oppimismateriaalit. Pedagogisen turvallisuuden sisällöstä tarkemmin luvussa 4.2.

⁸⁹ Turvallisen oppimisympäristön eri ulottuvuuksista tarkemmin kappaleessa 4.2.

⁹⁰ OAJ:n selvityksen mukaan noin kolme neljästä perusopetuksen opettajasta arvioi, että opetussuunnitelman tavoitteista, sisällöstä ja työtavoista on tingittävä, mikäli etäopetus pitkittyisi. Kevään 2020 aikana kyselyyn vastanneet opettajat olivat sitä mieltä, että opetussuunnitelman mukaiset tavoitteet oli pääsääntöisesti saavutettu, vaikka enemmistö ilmoitti myös karsineensa opetussuunnitelman mukaisia tavoitteita ja sisältöjä. Katso lisää Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2021:4, s. 50.

⁹¹ Opettajat kokivat nämä kolme oppiainetta vaikeimmiksi opettaa etäyhteyksin. Katso esim. HE 93/2021 vp, s. 16.

⁹² Hakalehto 2018, s. 313.

että se olisi pelkästään lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta välttämätöntä, vaan myös perusoikeuksien rajoitusperusteiden näkökulmasta.⁹³

4.2 Lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön

Turvallinen oppimisympäristö on oppimisen edellytys ja siten koko opetustoiminnan yksi keskeinen asia. Turvallinen oppimisympäristö tulee taata oppilaille riippumatta siitä, missä ja millä tavoin opetuksenjärjestäjä toteuttaa opetusta.⁹⁴ Oikeudellisesta pulmallisesta punnintatilanteesta on syytä muistaa se, että pandemian takia etäopetukseen siirryttiin sen takia, että lähiopetuksen katsottiin vaarantavan turvallisen oppimisympäristön. Nimenomaan etäopetukseen siirtyminen oli turvallisen oppimisympäristön turvaamista. Vaikka etäopetus tästä näkökulmasta arvioitiin turvallisemmaksi kuin lähiopetuksen, seurasi turvallisen oppimisympäristön takaamista koskeva velvoite myös etäopetukseen.

Oikeus turvallisuuteen on perusoikeus, josta säädetään perustuslaissa (PL 7 §).⁹⁵ Se suojaa fyysistä vapautta ja koskemattomuutta, mutta myös henkistä koskemattomuutta, tahdonvapautta sekä itsemääräämisoikeutta.⁹⁶ Henkilökohtainen turvallisuus voidaan jakaa kahteen ulottuvuuteen: olosuhteiden rakentamiseksi sellaisiksi, että turvallisuus on taattu sekä suojan antamiseen, kun turvallisuus on uhattuna.⁹⁷ Turvallisuus ei saa vaarantua missään olosuhteissa, ja turvallisuuden tulee toteutua myös oppilaan koulupäivän aikana. Perustuslain säännös koulumaailmassa saa täsmällisemmän sisällön perusopetuslain 29 §:ssä, jossa säädetään oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön. Laissa ei varsinaisesti säädetä velvollisuudesta puuttua turvallista oppimisympäristöä vaarantaviin tekijöihin, vaan tämä velvollisuus puuttua oppimisympäristöä koskeviin turvallisuusuhkiin johdetaan perusopetuslain 29.1 §:n mukaisesta oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön.⁹⁸ Säännöksen taustalla on ollut tarkoitus sisällyttää lakiin opetuksen järjestäjiä

⁹³ Etäopetuksessa on kyse lapsen perusoikeuden rajoittamisesta, joka on mahdollista vain tiettyjen edellytysten täytyessä. Etäopetuksen tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rajattu välttämättömiin toimiin ja olla laajuudeltaan oikeassa suhteessa siihen, minkälaisiin rajoituksiin on ryhdyttävä ja minkälaiseen tavoitteeseen pyritään. Katso Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa: Perusoikeudet, Yli-kerttula, K. (toim.). WSOYpro Helsinki 2011, toinen painos. s. 139–170. s. 146 sekä myös perusoikeuksien rajoittamisesta poikkeusoloissa s. 142–143.

⁹⁴ Hakalehto 2018, s. 321.

⁹⁵ Henkilökohtainen turvallisuus on taattu perustuslain ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi muun muassa Euroopan unionin perusoikeuskirjassa 6 artiklassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklassa.

⁹⁶ Katso tarkemmin Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta HE 309/1993 s. 46–48.

⁹⁷ Arajärvi 2021, s. 411.

⁹⁸ Laissa kuitenkin velvoitetaan, että koulun opettajan tai rehtorin tulee ilmoittaa tietoonsa tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta niihin syyllystyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle (POL 29.7 §). Kyseistä lakipykälän sanamuotoa tullaan muuttamaan lainsäädäntöuudistuksessa siten, että sanamuoto *niihin syyllystyneen* korvataan *sanamuodolla niistä epäillyn*.

velvoittava, työturvallisuussäännöksiä vastaava uusi säännös, jolla turvataan oppilaiden oikeus turvalliseen oppimisympäristöön.⁹⁹

Edellä mainittujen lisäksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 ja 37 (a) artiklat ovat keskeisiä, koska ne velvoittavat koulua huolehtimaan siitä, että kaikkeen huonoon kohteluun puututaan koulussa ja sitä ennaltaehkäistään.¹⁰⁰ Sopimuksen 3 artikla puolestaan velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta ja terveyttä. Koulun turvallisuuteen liittyy myös LOS 28 artikla, jossa sopimusvaltiot velvoitetaan takaamaan, että kurinpito kouluissa tapahtuu tavalla, joka on lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa yleissopimuksen kanssa. Lapsen oikeus oppimiseen edellyttää, että oppimiselle järjestetyt puitteet ja ympäristö tosiasiallisesti mahdollistavat oppimisen. Näihin turvallisen oppimisjärjestelyjen elementteihin on opetuksen järjestäjän vaikeampi puuttua silloin, kun opetus tapahtuu etäkoulussa.

Turvallisen oppimisympäristön voidaan katsoa sisältävän eri ulottuvuuksia. Turvallisuutta voidaan jäsentää olevan fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja pedagogisena. Fyysinen oppimisympäristön turvallisuus edellyttää esimerkiksi koulurakennuksen, oppimistilojen, opetusvälineiden- ja materiaalien olevan turvallisina. Lisäksi opetustilanteet, välitunnit ja koulun ulkopuolella annettava opetus tulee olla turvallisina. Fyysiseen ulottuvuuteen kuuluu myös koulukuljetukset, tapaturmien ennaltaehkäisy ja tietoturvallisuus. Fyysinen oppimisympäristö etäkoulun aikana on tyypillisesti lapsen koti, eikä opetuksen järjestävä voi vaikuttaa samalla kodin turvallisuuteen kuten esimerkiksi tilojen turvallisuuteen. Psykologiseen turvallisuuteen puolestaan kuuluvat oppilaan kognitiiviset ja emotionaaliset tekijät, ja esimerkiksi koulukiusaaminen on iso riski psyykkiselle turvallisuudelle. Sosiaalisen turvallisuuden ulottuvuus puolestaan koskee koulussa tapahtuvaa vuorovaikutusta ja kommunikointia. Pedagoginen turvallisuus puolestaan ymmärretään siten, että opetuksesta vastaavat ammattitaitoiset ja pätevät opettajat, saatavilla on asianmukaiset oppimismateriaalit ja

⁹⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi HE 86/1997 vp, s. 64. Katso myös Sivistysvaliokunnan mietintö 3/1998 vp, s. 32, jossa todetaan perusopetuslain 29 §:n tarkoituksena olevan se, että koululle asetetaan kokonaisvastuu oppilaan turvallisuudesta.

¹⁰⁰ Hakalehto-Wainio 2012, s. 220. LOS 19 artikla suojaa lasta kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta, laiminlyönniltä, välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä. LOS 37 artiklan a-kohta puolestaan velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan, että lasta ei kiduteta eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

noudatetaan opetussuunnitelman mukaisia oppimistavoitteita. Työrauhan ylläpitäminen ja sen häiriöihin asianmukaisella tavalla puuttuminen on osa pedagogista turvallisuutta.¹⁰¹

Turvallisen oppimisympäristön osa-alueita ei löydy lainsäädännöstä, mutta Opetushallitus on tarkentanut, mitä turvallinen oppimisympäristö pitää sisällään. Koulunkäynnin järjestämisen lähtökohtana on huolenpito hyvästä ja turvallisesta koulupäivästä, mikä tarkoittaa sitä, että koulutyössä on turvattava oppilaan hyvinvointi ja kehitys sekä taattava oppimiselle mahdollisimman suotuisat edellytykset. Tämä tarkoittaa, että koulun tulee olla turvallinen sekä ilmapiiriltään toisia kunnioittava ja ystävällinen ja mikäli oppimisympäristöä vaarantavia tekijöitä ilmenee, niihin on puututtava välittömästi.¹⁰² Tätä tavoitetta ei saa unohtaa etäkoulussakaan, vaikka mahdollisuudet vaikuttaa turvalliseen oppimisympäristöön ovatkin rajallisemmat.

Turvallisen oppimisympäristön vaarantavat tekijät voivat olla monenlaisia ja osittain ne ovat samoja riippumatta siitä, ollaanko etä- vai lähiopetuksessa. Tavanomaisia esimerkkejä ovat kiusaamiseen, syrjityksi tulemiseen ja työrauhaan liittyvät häiriöt. Syrjityksi tulemisen riski on koulussa todellinen ja se vaarantaa lapsen psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden.¹⁰³ Koulukiusaamista ja siihen puuttumattomuutta on puolestaan pidetty yhtenä keskeisenä perus- ja ihmisoikeusongelmana Suomessa sekä myös keskeisenä syynä, jonka takia oppilaiden oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ei toteudu.¹⁰⁴ Kiusaamisella on vakavia vaikutuksia oppilaaseen ja hänen terveydelleen.¹⁰⁵ Kiusaaminen ei ole pelkkä fyysinen ilmiö, ja kiusatuksi tulemista tapahtuu myös etäkoulun aikana, vaikka fyysinen etäisyys vaikuttaa kiusaamisen toteuttamistapoihin. Kiusaaminen ei välttämättä kosketa kaikkia koulun oppilaita, mutta luokassa tapahtuvat työrauhahäiriöt ovat puolestaan luonteeltaan sellaisia, jotka vaarantavat samaan aikaan kaikkien samassa tilassa

¹⁰¹ Hakalehto 2/2012, s. 242 - 244. Fyysisen, sosiaalisen, psyykkisen ja pedagogisen turvallisuuden sisällöstä katso myös Opetushallituksen turvallisuusopas <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opetustoimen-ja-varhaiskasvatuksen-turvallisuus> (Luettu 9.9.2022).

¹⁰² Opetushallitus määräykset ja ohjeet 2011:20, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010, s. 6.

¹⁰³ Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä, ja koulumaailmassa tämä luonnollisesti velvoittaa opetuksen järjestävää ja kouluhenkilökuntaa. Hakalehto 2/2012, s. 244. LOS 2 artiklan mukaan lapsen oikeudet kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille lapsille ilman minkäänlaista erottelua lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan liittyen.

¹⁰⁴ Katso tarkemmin eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018.s. 122–123. Saatavilla <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fc> (luettu 18.5.2022)

¹⁰⁵ Kiusaamisessa osallisena olevilla lapsilla on todettu muita enemmän psykosomaattisia oireita sekä psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia verrattuna ei kiusattuihin ikätovereihin. Kiusatuiksi tulleilla lapsilla on todettu oireina muun muassa päänsärkyä, vatsakipua, yökastelua, alakuloisuutta, univaikeuksia, jännittyneisyyttä, huimausta, väsymystä, huonoa ruokahalua, masennusoireita, heikkoa itsetuntoa, ahdistuneisuutta ja yksinäisyyttä. Haataja, Anna – Konu, Anne – Koivisto, Anna-Maija – Joronen Katja: Koulukiusaaminen ja psykosomaattinen oireilu 4.–6. luokkalaisilla tytöillä ja pojilla. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2017: 54, s. 76–89. s. 77 ja 85. Katso myös Hakalehto 2015, s. 70.

opiskelevien lasten oikeuden turvalliseen oppimisympäristöön. Työrauhahäiriöt, jotka ovat pitkäkestoisia tai toistuvia, voivat aiheuttaa sellaistenkin oppilaiden oirehdinnan, jotka ovat yleisesti ottaen tasopainoisia.¹⁰⁶

Työrauhan turvaaminen ja koulukiusaamiseen puuttuminen eivät ole vain kurinpidollisia asioita.¹⁰⁷ Perusopetuslain 35.2 §¹⁰⁸ asettaa myös oppilaille velvollisuuksia, joihin kuuluu muun muassa velvollisuus käyttäytyä asiallisesti koulussa. Oppilaalta edellytetään myös sitä, ettei hän kiusaa tai syrji muita oppilaita taikka vaaranna muiden oppilaiden, kouluyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä. Asiattomana käytöksenä voidaan pitää esimerkiksi sitä, jos oppilaat häiritsevät muiden työrauhaa. Yleensä koululuokissa työrauhaongelmat mielletään oppilaiden tuntien häiriköimisenä, kuten esimerkiksi tunnilla keskenään keskustelemisena. Etäopetuksessa oppilaan työrauha voi häiriintyä muista syistä, kuten esimerkiksi muiden perheenjäsenten toimesta tai esimerkiksi siitä, että lapsi tunnille keskittymisen sijaan näprää puhelintaan tai keskittyy muihin ympäristön ärsykkeisiin. Toisaalta kiusaamista ja häiriköimistä voi tapahtua myös erilaisten laitteiden välityksellä (kuten älypuhelimien) muiden oppilaiden toimesta. Opettajan velvollisuutena pidetään työrauhahäiriöihin ja kiusaamiseen puuttumista, mutta tämä vaikeutuu selvästi, kun opetus tapahtuu etänä.¹⁰⁹ Etenkin, jos häiriöt tapahtuvat erilaisia laitteita käyttäen, voi opettajan olla täysin mahdotonta edes tietää tällaisten häiriöiden olemassaolosta etäopetuksen aikana. Samoin, jos häiriöt tapahtuvat kodin muiden perheenjäsenten toimesta, ei opettajalla ole samanlaisia kurinpidollisia mahdollisuuksia puuttua häiriöihin, mitä hänellä olisi käytettävissä häiriön aiheuttajan ollessa luokkahuoneessa oleva oppilas. Toisaalta kaikki kurinpidolliset keinotkaan, kuten esimerkiksi oppilaan poistaminen luokkatilasta, eivät ole mahdollisia etäopetuksessa eikä niillä ole samanlaista tehoa kuin lähiopetuksessa.

Mahdollisuudet vaikuttaa myös oppilaan kotiolosuhteisiin ja niiden vaikutukseen turvalliseen oppimisympäristöön ovat hyvin rajoitetut. Lapsen kotioloilla on kuitenkin keskeinen vaikutus hänen oikeuteensa turvalliseen oppimisympäristöön etäkoulun aikana. Kotiolojen ongelmat, kuten

¹⁰⁶ Hakalehto-Wainio 2012, s. 161.

¹⁰⁷ Koulun työrauhaa ei pidä ymmärtää vain rangaistuksilla tai niiden uhan avulla ylläpidettävänä tilana. Työrauhaa pitää luoda myös muunlaisin menetelmin, että oppilaat aidosti ovat kiinnostuneita opetuksesta ja jotta heidän toimintaansa voi ohjata oikeaan suuntaan. Samankaltaisia ajatuksia on esittänyt myös Arajärvi 2021, s. 414–415.

¹⁰⁸ Pykälän 2 momenttia muutettiin tuoreella lakimuutoksella, joka tuli voimaan 1.8.2022. Oppilaan käyttäytymisvelvoitetta tarkennettiin aiemmasta siten, että oppilaan velvollisuuksiin lisättiin velvollisuus käyttäytyä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä oppilaan on toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden oppilaiden, kouluyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, lukiolain ja tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta HE 127/2021 vp, s. 29. Muutoksen voidaan katsoa konkretisoivan paremmin oppilaalle asetettua käyttäytymisvelvoitetta koulussa verrattuna vaatimukseen asiallisesta käyttäytymisestä.

¹⁰⁹ Hakalehto-Wainio 2021, s. 164.

vanhempien päihde-, mielenterveys- ja väkivaltaongelmat, ovat merkittävä vaara lapsen turvallisuudelle, ei pelkästään turvallisuudelle oppimisympäristölle. Vastuu lapsen turvallisuudesta on koulupäivän aikana opetuksen järjestäjällä, mutta puuttumista kodin olosuhteisiin voidaan pitää vaikeana kuten ylipäänsä sitä, että opetuksen järjestäjä saa tietoa kodin olosuhteista. Kodin ongelmista tiedon saaminen kuitenkin voi johtaa opettajan velvollisuuteen tehdä lastensuojeluilmoitus.

Opetuksen tapahduttua etäopetuksessa joudutaan väistämättä siihen tilanteeseen, ettei lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön välttämättä toteudu eikä oikeuden toteutumista voida turvata. Etäopetus rajaa tosiasiallisesti opettajan mahdollisuuksia täyttää velvollisuuksiaan turvallisen oppimisympäristön takaamiseksi. Opettajalla on mahdollisuus turvata pedagoginen turvallisuus, mutta ei fyysistä turvallisuutta. Sosiaalisen ja psykologisen turvallisuuden näkökulmasta etäyhteys tuo rajoitteita kommunikaation tapahduttua eri välineitä käyttäen. Tästä syystä etäopetusta ei voida rinnastaa lähiopetukseen turvallisuuden takaamisen näkökulmasta. Rajallisten keinojen olemassaolo ei saa johtaa kuitenkaan täydelliseen keinottomuuteen. Mikäli poikkeustilanteissa ei jää muuta vaihtoehtoa kuin opetuksen toteuttaminen etäkoulussa, silloin tietoisesti rajoitetaan oppilaan sivistyksellisiä oikeuksia.

4.3 Oikeuksien toteuttamisen huolehtimisvelvollisuus

Turvallinen oppimisympäristö on tosiasiallinen ehto sille, että oppilaan oikeus opetukseen voi täysimääräisesti toteutua. Turvallisen oppimisympäristön toteutuminen täysimääräisesti puolestaan edellyttää sitä, että opetus tapahtuu paikassa, jossa opettaja voi tosiasiallisesti valvoa ympäristöä, jossa opetus tapahtuu. Perusopetuksen keskeisenä lähtökohtana on oppilaan oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon, mikä korostaa sitä, että aikuisten vastuulla on lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehtiminen.¹¹⁰

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 2 §:n mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Laki velvoittaa kunnat ja muut opetuksen järjestäjät huolehtimaan oppilaan turvallisuudesta ja poistamaan välittömästi turvallisuutta vaarantavat tekijät.¹¹¹ Opetuksen järjestäjän velvollisuuksia tulee peilata lapsen edun periaatteeseen, joka

¹¹⁰ Hakalehto-Wainio 2012, s. 90.

¹¹¹ Hakalehto-Wainio 2/2012, s. 249.

velvoittaa opetustoimessa työskenteleviä tekemään ratkaisunsa lapsia koskien aina pitämällä heidän etunsa ensisijalla.¹¹²

Opetustoimi on julkishallintoa, ja siten opetuksen järjestäjän on noudatettava myös perustuslain 21.2 §:ssä säädettyjä hyvän hallinnon takeita. Perustuslaissa mainitut hyvän hallinnon takeet turvataan hallintolaissa (434/2003, HL), jonka toisessa luvussa säädetään niin hallinnon oikeusperiaatteista¹¹³ (HL 6 §) kuin myös viranomaisen velvollisuuksista, kuten palveluperiaatteesta (HL 7 §), neuvontavelvollisuudesta (HL 8 §), hyvän kielenkäytön vaatimuksesta (HL 9 §) sekä viranomaisten välisestä yhteistyöstä (HL 10 §). Hyvän hallinnon takeet tulee ottaa huomioon, kun arvioidaan millä lailla opetuksen järjestäjän tulee huolehtia oppilaiden turvallisen oppimisympäristön turvaamisesta.¹¹⁴ Ne vaikuttavat muun muassa koulujen harkintavallan käyttöön siitä, miten esimerkiksi turvallisesta oppimisympäristöstä pyritään ennakkollisesti huolehtimaan sekä miten puututaan siihen kohdistuviin uhkiin. Hyvä hallinto on myös tärkeä osa ennakkollista oikeusturvaa.¹¹⁵

Opettajalla on valvontavastuu opetukseen osallistuvista oppilaista. Valvontavastuusta säädetään perusopetuslain 36 h §:ssä vain siten, että säännöksessä mainitaan oppilaan poistaminen ja opetuksen epääminen.¹¹⁶ Valvontavastuu on kuitenkin ehdoton edellytys lapsen oikeuksien toteutumiselle ja tämä velvollisuus on johdettavissa niin perusopetuslaista kuin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Valvontavastuu edellyttää puuttumista koulussa esiintyviin järjestyshäiriöihin, kiusaamiseen ja muihin turvallista oppimisympäristöä vaarantaviin tekijöihin. Opettajalla on oikeus käyttää perusopetuslaissa säädettyjä kurinpito- ja ojentamiskeinoja, kun häiriö aiheutuu oppilaasta ja hänen käytöksestään. Opettaja ei voi käyttää muita rangaistus- tai

¹¹² Aiemmin lapsen edun käsite puuttui perusopetuslaista, mutta 1.8.2022 voimaan tulleella lainmuutoksella tämä merkittävä puutos lainsäädännöstä korjattiin ja perusopetuslakiin lisättiin lapsen edun ensisijaisuutta koskeva pykälä 3 a §. Hallituksen esityksessä HE 127/2021 vp, s. 28 todetaan, että sääntelyllä on tarkoitus vahvistaa sitä, että lapsen edun ensisijaisuus on koko perusopetuksen järjestämisen ja toteuttamisen läpileikkaava oikeusperiaate. Lapsen etua tulee tulkita yhteneväisesti YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaisesti eli lapsen etu käsitteenä on kolmiulotteinen. Lapsen edun ensisijaisuutta koskevalla lainmuutoksella on merkittävä kytkös lapsen osallisuuteen.

¹¹³ Hallintolain 6 §:ssä on määritelty viisi hallinnon oikeusperiaatetta: yhdenvertaisuudenperiaate, tarkoitussidonnaisuuden periaate, puolueettomuusperiaate, suhteellisuusperiaate ja luottamuksensuojaperiaate. Kyseiset hallinnon oikeusperiaatteen koskevat kaikkea hallintoelinten toimintaa siitä riippumatta, missä muodossa se tapahtuu tai minkä sisällöistä se on. Lisäksi hallinnon oikeusperiaatteiden soveltaminen edellyttää, että viranomaisella on harkintavaltaa asian ratkaisemiseksi tai toimenpiteiden välillä. Mäenpää, Olli: Hallinto-oikeus. Alma Talent. Helsinki 2018. s. 152 - 153. Tarkemmin hallintolain 6 §:n oikeusperiaatteiden sisällöstä katso Mäenpää 2018, s. 154 – 175 ja Mäenpää Olli: Yleinen hallinto-oikeus. Alma Talent. Helsinki 2017. s. 147 – 170.

¹¹⁴ Katso lisää hyvän hallinnon perusteista Arajärvi 2021, s. 511–516.

¹¹⁵ Hakalehto 2018, s. 253.

¹¹⁶ Valvontavastuusta ei ole säädetty selvästi lainsäädännössä ja se on samanlailla kuin lähiopetuskin ikään kuin kirjoittamaton taustaoletus, mitä on pidettävä selvänä puutteena lapsen oikeuksien näkökulmasta.

ojentamiskeinoja kuin mitä laissa on säädetty.¹¹⁷ Laissa säädettyjä kurinpito- ja ojentamiskeinoja ovat muun muassa kasvatustilasto, jälki-istunto, kirjallinen varoitus, oppilaan määräaikainen erottaminen enintään kolmeksi kuukaudeksi, oppilaan poistaminen luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan taikka koulun järjestämästä tilaisuudesta, oppilaan opetukseen osallistumisen epääminen jäljellä olevan työpäivän ajaksi ja mahdollisesti seuraavaksikin päiväksi¹¹⁸ tai kotiläksyjen tekeminen valvonnan alla (POL 35 a § ja 36 §).¹¹⁹ Kiusaamiseen saatetaan myös puuttua siten, että opetusryhmiä vaihdetaan esimerkiksi sijoittamalla kiusaaja toiseen luokkaan.¹²⁰ Kurinpito- ja puuttumiskeinot ovat tarkoitettu käytettävästi tarpeen vaatiessa ja ensisijaisesti tulisi käyttää ennaltaehkäiseviä keinoja.¹²¹ Myös kurinpitotoimissa on kunnioitettava lapsen oikeutta tulla kuulluksi.¹²² Nämä edellä mainitut kurinpitokeinot ovat lähtökohtaisesti käytettävissä etäopetuksessa, mutta kaikkia keinoja ei kuitenkaan tosiasiasa voida hyödyntää fyysisen läsnäolon puuttumisen takia kuten luokkahuoneesta poistamista. Myös jälki-istunnon järjestämistä ja kotiläksyjen tekemistä valvonnan alla ei ole saman lailla mahdollisia toteuttaa, kun opettaja ja oppilas ovat fyysisesti eri tiloissa.¹²³ Määräaikaisella erottamisellakin on etäopetuksen aikaan erilainen vaikutus kurinpitokeinona, kun joka tapauksessa oppilas ei tule fyysisesti kouluun. Kurinpitokeinot voidaan katsoa konkreettiseksi tavaksi puuttua turvallista oppimisympäristöä vaarantaviin tekijöihin, mutta opetuksen järjestämisessä turvallisen oppimisympäristön takaaminen

¹¹⁷ Katso eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 9.5.2018 EOAK/169/2018 s. 5, jossa apulaisoikeusasiamies toteaa, että perusopetuslaissa on säädetty oppilaan kurinpito- ja ojentamiskeinoista sekä menettelystä tyhjentävästi. Kantelun kohteena oleva koulu ei ole saanut käyttää oppilaan koulupäivien lyhentämistä kurinpitokeinona, koska siitä ei ole säännöstä perusopetuslaissa.

¹¹⁸ Opetukseen epääminen on mahdollista silloin, kun on olemassa vaara, että toisen oppilaan taikka koulussa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi taikka opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi.

¹¹⁹ Lakimuutoksessa, joka tulee voimaan 1.8.2022, kurinpitorangeistus-termi muutetaan kurinpitotoimeksi sekä oppilaan opetukseen osallistuminen voidaan evätä enintään myös seuraavan työpäivän ajaksi. HE 127/2021 vp, s. 29.

Kurinpidollisista seuraamuksista ja menettelystä katso Arajärvi 2021, s. 417–425.

¹²⁰ Katso Mäntylä ym. 2013, s. 49.

¹²¹ Julin, Sami – Rumpu, Niina: Työrauhan ja turvallisen oppimisympäristön arviointi perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisut 6:2018. s. 23–24. Lieviäkin keinoja käyttäessä on kuitenkin huolehdittava lapsen oikeusturvan toteutumisesta ja esimerkiksi tilanteet, jossa lapsi on puhuttelussa yksin monen aikuisen kanssa ovat oppilaan näkökulmasta painostavia, epäasiallisia ja oppilaiden tasa-arvoa loukkaavia. Katso Mäntylä, Niina – Kivelä, Jonna – Ollila, Seija – Perttola, Laura: Pelastakaa koulukiusattu! Vammalan Kirjapaino Oy. Sastamala 2013. s. 44.

¹²² Kurinpitotoimia ja erottamista koskevasta menettelystä säädetään perusopetuslain 36 a §:ssä ja sen mukaan ”Ennen oppilaan määräämistä jälki-istuntoon, kirjallisen varoituksen antamista oppilaalle ja oppilaan määräaikaista erottamista on yksilöitävä toimenpiteeseen johtava teko tai laiminlyönti, kuultava oppilasta ja hankittava muu tarpeellinen selvitys. Opetuksen järjestäjän tulee kurinpitotoimea harkitessaan ottaa huomioon teon laatu sekä oppilaan ikä ja kehitystaso. Ennen kurinpitotoimesta päättämistä on oppilaan huoltajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi.” Lisäksi lapsen oikeuksien komitea on myös huomauttanut, että mikäli lapsi suljetaan pois opetuksesta tai erotetaan koulusta, on päätöksen laillisuus tutkittava, koska tällainen päätös on ristiriidassa sen kanssa, että lapsella on oikeus koulutukseen. CRC/C/GC/12 kohta 113.

¹²³ Toki etäyhteyksiäkin voi käyttää jälki-istuntoon tai kotitehtävien valvomiseen, mutta ei täysin vastaavalla tavalla kuin mihin kyseiset keinot normaalioloissa ovat tarkoitettu.

tulee ehdottomasti olla myös ennakollista toimintaa. Opetuksen järjestäjälle on asetettu velvollisuus laatia erilaisia ennakollisia suunnitelmia oppilaiden turvallisuuden takaamiseksi koulupäivien aikana. Näissä suunnitelmissa tulisi ottaa huomioon myös mahdollisen etäopetuksen näkökulma. Opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että opetuksen järjestämisen lähtökohtana on turvallisuuden varmistaminen kaikissa tilanteissa ja sen lisäksi edellytetään, että opetuksen järjestäjä laatii suunnitelman oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä osana koulukohtaisesta oppilashuoltosuunnitelmaa.¹²⁴ Lisäksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § velvoittaa opetuksen järjestäjää laatimaan opiskeluhuoltosuunnitelman, johon lain 13 §:n mukaisesti on sisällytettävä muun muassa suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Lisäksi opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että koulussa on järjestyssäännöt, joiden tarkoituksena on edistää koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä sitä, että kouluyhteisö on turvallinen ja viihtyisä.¹²⁵ Tästä velvollisuudesta on säädetty perusopetuslain 29.4 §:ssä. Perusopetusta voi tapahtua muuallakin kuin koulun tiloissa, jonka takia lakiin on otettu maininta koulun järjestysmääräysten tai järjestysääntöjen hyväksymisestä ja laatimisesta myös muussa perusopetuksen järjestämispaikassa.¹²⁶ Muita tärkeitä suunnitelmia ovat perusopetuslain mukainen suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatustieteiden käytäntöjen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista (POL 29.3 §), työturvallisuuslain (738/2002) 9 §:n mukainen työsuojelun toimintaohjelma, pelastuslain (379/2011) ja valtioneuvoston pelastustoimesta antaman asetuksen (407/2011) mukainen pelastussuunnitelma, tasa-arvolain mukainen tasa-arvosuunnitelma (laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 5 § ja 5 a §) ja yhdenvertaisuuslain 6 §:n mukainen suunnitelma koskien yhdenvertaisuuden edistämistä. Kouluissa pitäisi säännöllisesti selvittää toimintaan liittyvät turvallisuusriskit.¹²⁷

Oppilaitoksen henkilökunnalla on ensisijainen vastuu oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 4.2 §). Se, miten opetuksen järjestäjä toimii turvatakseen turvallisen oppimisympäristön ja miten esimerkiksi kouluissa ennaltaehkäistään ja puututaan koulukiusaamiseen, ei ole nimenomaisesti säädetty laissa tai opetussuunnitelman perusteissa.¹²⁸ Opetustoimessa on velvollisuus tarkastella lapsen oikeutta turvalliseen oppimisympäristöön YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta ja on virkavelvollisuus, että opetustoimen

¹²⁴ Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2014:96. s. 79. Opetussuunnitelman perusteissa on erikseen mainittu, että kouluissa ei tule hyväksyä kiusaamista, väkivaltaa, rasismia eikä muuta syrjintää, ja epäasialliseen käytökseen on puututtava. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2014:96. s. 27.

¹²⁵ Julin – Rumpu 2018, s. 23.

¹²⁶ HE 66/2013 vp, s. 42.

¹²⁷ Hakalehto 2018, s. 322,

¹²⁸ Haanpää – Lahtinen 2021, s. 132.

henkilökunta huolehtii siitä, että oppilaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta huolehditaan koulupäivien aikana.¹²⁹ Mikäli rehtori ja opettajat eivät poista tiedossaan olevaa turvallisuuteen vaikuttavaa uhkaa, toimivat he vastoin virkavelvollisuuksiaan.¹³⁰

Kun arvioidaan sitä, minkälainen vastuu opetustoimella on turvata oppilaiden turvallisuus, tulee arviointia peilata YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteisiin ja lapsen oikeuksiin. Koska on kyse lapsista, jotka ovat erityisen suojelun kohteena ja heidän kykynsä vaikuttaa omien oikeuksiensa toteutumiseen on merkittäväällä tavalla aikuisten vastuulla, on vastuuta pidettävä merkittävänä ja opetustoimessa ei tulisi sallia turvallisuuden vaarantamista.¹³¹ Kuten edellä on tullut ilmi, tämän vastuun toteuttaminen on ongelmallista etäkoulussa. Lähtökohtaisesti siksi etäkoulussa opiskeleminen rikkoo lapsen oikeutta opetukseen koskevaan kokonaisuuteen liittyviä oikeuksia.

Vaikka lapsen turvallisen oppimisympäristön huolehtimisvelvollisuuteen liittyy haasteita, tulisi opetuksen järjestäjän pyrkiä toimillaan minimoimaan lapsen oikeuksien loukkauksia. Tämä edellyttää jatkuvaa lapsen edun arviointia ja sitä, että huolehditaan siitä, että on käytössä tehokkaita menetelmiä, joiden avulla on mahdollista tunnistaa ja ehkäistä riskitilanteita. Erilaiset etukäteen laadittavat suunnitelmat ovat tärkeitä ennakkollista oikeusturvaa, jonka tarkoituksena on varmistaa oikeuksien asianmukainen toteutuminen.¹³² Oikeusturva on perustuslaillinen oikeus (PL 21 §) ja se koskee myös lapsia ja koulumaailmaa.¹³³ Oikeusturvaan kuuluu oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Oikeusturvan ytimessä on tavoite siitä, että jokaisella on mahdollisuus päästä oikeuksiinsa.¹³⁴ Koulussa tapahtuviin oikeudenloukkauksiin tulee olla keinot puuttua. Lapsella itselläänkin on oltava tieto omista oikeuksistaan ja keinot reagoida, mikäli hänen oikeutensa suojeluun ei toteudu.¹³⁵ Valitettavasti oppilailla ja/tai heidän huoltajillaan käytettävissä

¹²⁹ Hakalehto-Wainio 2/2021, s. 247.

¹³⁰ Hakalehto 2018, s. 321. Hakalehto 2015, s. 65.

¹³¹ Katso myös Hakalehto-Wainio 2/2012, s. 250.

¹³² Suomalainen hallinto-oikeuden oikeusturvanäkemykset perustuu ennakkolliseen oikeusturvaan. Hakalehto-Wainio 2012, s. 323 – 324.

¹³³ Oikeusturvalla on myös vahva asema kansainvälisissä sopimuksissa. Suomen kannalta merkittävä ihmisoikeussopimus on Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka artiklassa 6 määrätään oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

¹³⁴ Arajärvi 2021, s. 151. Jotta oikeussuojakeinot ovat tehokkaat, tulee viranomaisen antaa muutoksenhakua varten valitusosoitus tai ainakin muutoksenhakuoikeuden käyttämistä varten riittävät tiedot. Oikeusasiamies ratkaisussaan 30.12.2016 Dnro 4716/4/14, s. 5 – 6 ja 8 kiinnitti päätöksen tehneen rehtorin huomion vastaisen varalle siitä, että perusopetuslain 18 §:n mukaisesti tehtyyn päätökseen on liitettävä valitusosoitus. Lisäksi ratkaisussaan oikeusasiamies kiinnitti kantelun kohteena olevan kaupungin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tuotantojohtajan ja kantelun kohteena olevan koulun tietoon vastaisessa toiminnassa huomioon otettavaksi sen, että opetuksesta vastaavan toimielimen tai sen alaisen viranhaltijan olisi pitänyt tehdä erityisen tuen järjestämistä koskevassa asiassa valituskelpoinen hallintopäätös.

¹³⁵ Hakalehto 2018 s. 320. Lapsille tulisi tarjota heidän ikänsä ja kehitystasonsa sekä kokemusmaailmansa soveltuvaa oikeusturvaa. Hakalehto-Wainio 2012, s. 337.

olevat jälkikäteiset oikeusturvakeinot¹³⁶, joilla voidaan puuttua turvallisen oppimisympäristön häiriöihin, ovat valitettavan hitaita eikä etäkoulun aikana voida olettaa, että lapsi itse pystyy hakemaan apua tai vaatimaan turvallista oppimisympäristöä etenkin, jos häiriö johtuu perheen sisällä tapahtuvista asioista.¹³⁷ Oikeusturvan toteutuminen on ongelmallista myös siitä syystä, että alaikäinen voi lähtökohtaisesti käyttää oikeusturvakeinoja vain rajoitetusti, ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vähemmän hänellä on keinoja ja valmiuksia oman oikeusturvan toteuttamiseen. Oikeusturvan toteuttaminen voi siten olla pitkälti huoltajan vastuulla, mutta heidänkin osaamisensa ja voimavaransa vaihtelevat.¹³⁸

5. Lastensuojeluilmoitusvelvollisuus

Lastensuojelulain (417/2007, LSL) 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.¹³⁹ Lastensuojelun tehtävä on siten turvata lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen ensisijaisesti siten, että lastensuojelu tukee lapsen huoltajia ja vanhempia kasvatustehtävässään. Silloin, kun lapsen vanhempi tai huoltaja ei jostakin syystä kykene huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista tai kun lapsi omalla käyttäytymisellään vakavasti vaarantaa terveyttään tai kehitystään, on lastensuojelun puututtava ja huolehdittava siitä, että lapsen etu ja hänen oikeutensa toteutuvat.¹⁴⁰

Ensisijaisesti vastuu lasten hyvinvoinnista onkin lapsen vanhemmilla ja huoltajilla, mutta lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten, jollaiseksi myös kouluhenkilökunta lukeutuu, on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään sekä pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin

¹³⁶ Jälkikäteisiä oikeusturvakeinoja tarvitaan, koska ennakkollinen oikeusturva ei koskaan voi toteutua täydellisesti. Ennakollisen oikeusturvan avulla pyritään kohti ihannetta, jossa lakeja noudatetaan ja kenenkään oikeuksia ei loukata. On selvää, ettei näin todellisuudessa ole, jolloin yksilöllä tulee olla keinot puuttua jälkikäteen oikeuksiensa loukkauksiin. Katso tarkemmin Hakalehto-Wainio 2012, s. 324–336. Hallintoasioissa kuitenkin ennakkollinen oikeusturva korostuu. Katso lisää koulutuksen oikeusturvasta Arajärvi 2021, s. 526–530.

¹³⁷ Esimerkiksi jos lapsi tai hänen vanhempansa katsovat, että koulussa ei ole puututtu riittävällä tavalla koulukiusaamiseen tai oppilas ei ole saanut riittäviä oppilashuollon palveluita, on oikeusturvakeinona kantelun tekeminen joko aluehallintovirastoon tai ylimmille laillisuusvalvojille (PL 108 ja PL 109 §, laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 3 § (235/2011) 1 momentti ja laki valtioneuvoston oikeuskanslerista (193/2000) 4 § (536/2011) 1 momentti.) Hakalehto 2015, s. 57. Valitettavasti kantelun käsittelyajat ovat hitaita, eivätkä riittäviä turvaamaan lapselle tehokasta oikeusturvaa.

¹³⁸ Ks. Mäntylä ym. 2021, s. 10.

¹³⁹ Lain tarkoituksena on painottaa sitä, että kyse on lapsen yksilöllisistä oikeuksista syntymästään lähtien, ja että lapsen asemaa yhteiskunnassa koskevan periaatteen mukaan lapsella on etusija erityiseen suojeluun. HE 252/2006 vp, s. 8.

¹⁴⁰ HE 252/2006 vp, s. 8.

(LSL 2 §). Osana perusopetuksen toteuttamista tulee myös huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta lastensuojelupalveluihin saakka. Tämä velvoite pohjautuu perustuslain 19.3 §:ään, jonka mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.¹⁴¹ Myös lapsen oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan 2 kohdan mukaan yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltioiden on annettava vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan kasvatustehtävänsä.¹⁴² Toisaalta valtion velvollisuus on myös huolehtia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta (PL 22 §) ja nämä oikeudet on myös turvattava lapsen arjessa ja perhepiirissä.¹⁴³ Julkisen vallan suhde perheen yksityisyyteen ja autonomiaan puuttumiseen tulee nähdä viimesijaisena keinona turvata lapsen oikeudet ja toimenpiteet, joilla perheen ja lapsen elämään puututaan tulee valita lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta noudattaen.¹⁴⁴

Lastensuojelun piiriin ohjaaminen tyypillisesti tapahtuu tekemällä lastensuojeluilmoitus.

Lastensuojelulain 25 §:ssä on nimittäin säädetty erityisestä velvollisuudesta, jonka mukaan tietyillä tahoilla, joihin myös opetustoimen henkilöstö kuuluu, on salassapidon estämättä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus viipymättä, jos on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.¹⁴⁵ Ilmoitusvelvollisuuden kynnys on matala ja sen laiminlyöminen voi johtaa virkavelvollisuuden laiminlyöntiin.¹⁴⁶ Ilmoitus on tehtävä viipymättä, sillä lapsen tilanne voi olla sellainen, että se vaatii välittömiin toimenpiteisiin ryhtymistä.¹⁴⁷

Ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa (LSL 25

¹⁴¹ Säännöksen taustalla on periaate, jonka mukaan julkinen valta voi puuttua perheen autonomiaan poikkeuksellisenä toimenpiteenä silloin, kun lapsen oikeuksia ei voida muulla tavoin turvata. Rätty, Tapio: Uusi lastensuojelulaki. Edita Prima Oy. Helsinki 2007. s. 18.

¹⁴² HE 252/2006 vp, s. 115.

¹⁴³ Hakalehto, Suvianna – Toivonen, Virve: Johdatus lapsen oikeuksiin perheessä. Teoksessa Hakalehto, S. ja Toivonen, V. (toim). Lapsen oikeudet perheessä. Kauppakamari 2021. s. 20 – 69. s. 23.

¹⁴⁴ Rätty 2007, s. 19. Lapsella on oikeus yksityisyyden- ja perhe-elämän suojaan. Perusoikeutena turvataan PL 10.1 §:ssä ja ihmisoikeutena Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa ja LOS 16 artiklassa. Viranomaiset eivät saa puuttua perhe-elämän- ja yksityisyydensuojaan, ellei se ole lain perusteella välttämättömissä tilanteissa sallittua.

¹⁴⁵ Oikeuskirjallisuudessa on todettu lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden riittävän sen, että ilmoituksen tekijä on saanut tietää jonkun seikan, joka edellyttäisi lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Olennaista ei ole, että henkilö on itse havainnut asian, vaan se, että hän on saanut työajallaan tietää jotain. Mahkonen, Sami: Lastensuojelu ja laki. Edita. Helsinki 2010. s. 227 – 228.

¹⁴⁶ Rätty 2007, s. 144. Ilmoituskynnys on asetettu matalalle siitä syystä, että lapsen tuen tarve voidaan selvittää ja antaa tarvittavaa apua ja tukea mahdollisemman varhaisessa vaiheessa. Lisäksi ongelmien vakavuuden arvioiminen voi olla vaikeaa muille, kuin lastensuojelun ammattihenkilöille. Katso Helander, Merike: Ennakollinen lastensuojeluilmoitus syntyvän lapsen terveyden näkökulmasta. Teoksessa Hakalehto, S. ja Toivonen, V. (toim). Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari 2016. s. 98 – 133. s. 116.

¹⁴⁷ Rätty 2007, s. 148.

a §).¹⁴⁸ Ilmoitusvelvollisuuden perusteena voivat olla myös sellaiset opettajan tehtävänsä hoitamisen yhteydessä saamat tiedot, jotka liittyvät tapahtumiin kouluajan ulkopuolella. Koululla on velvollisuus toimia lasten vanhempien ja huoltajien kanssa yhteistyössä ja ennen ilmoituksen tekemistä voi olla asianmukaista keskustella asiasta lapsen vanhempien ja huoltajien kanssa.¹⁴⁹ Lapsi tai hänen huoltajansa eivät voi kuitenkaan estää lastensuojeluilmoituksen tekemistä.¹⁵⁰ Jos lastensuojeluilmoituksen syynä on epäily siitä, että oppilas on joutunut seksuaalisen rikoksen tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen uhriksi, josta on säädetty enimmillään vähintään kaksi vuotta vankeutta, on opettajan velvollisuus ilmoittaa asiasta myös poliisille. Mikäli ilmoituksen taustalla on epäily rikoksen uhriksi joutumisesta, on hyvä varmistaa poliisilta, saako asiasta kertoa huoltajille, jos heitä epäillään teosta.¹⁵¹

Lastensuojelulle tehdyn kyselyn perusteella koronapandemia on vaikuttanut lastensuojelun toimintaan muun muassa uusien asiakkaiden määrän kasvuna sekä lastensuojelun asiakasperheiden elämäntilanteen kuormittavuuden lisääntymisenä.¹⁵² Lastensuojeluilmoituksen tarve voi johtua niin lapsesta itsestään tai hänen kasvuolosuhteistaan. Terveiden ja hyvinvointilaitoksen ohjeen mukaan lastensuojeluilmoituksen taustalla voi olla erilaisia syitä, joita ovat esimerkiksi lapsen heitteillejättö, pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai niiden uhka, lapsen tarpeiden laiminlyönti, puutteet hoidossa tai huolenpidossa, lapsen huoltajan päihde- tai mielenterveysongelmat, jaksamattomuus, oman hoidon laiminlyöminen, arjen tukiverkon puute, jos se vaarantaa lapsen hyvinvoinnin, lapsen oma päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat, rikoksilla oireilu tai itsetuhoisuus, vanhemman ja lapsen väliset vakavat vuorovaikutusongelmat, jatkuva koulunkäynnin laiminlyönti, lapsen suhteeton vastuu perheen arjesta esimerkiksi vanhemman sairauden vuoksi ja heikko taloudellinen tilanne, joka vaarantaa lapsen huolenpidon tai kehityksen.¹⁵³ Lastensuojeluilmoituksen tarkoituksena on turvata lapsen huolenpito, jonka takia kynnys ilmoituksen tekemiselle ei tule olla

¹⁴⁸ Lastensuojelulaki käsittää kolme erilaista lastensuojeluilmoitusta, joita ovat ennakollinen lastensuojeluilmoitus, perusmuotoinen lastensuojeluilmoitus sekä pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. Katso tarkemmin Mahkonen 2010, s. 217 – 228.

¹⁴⁹ On hyvä, ettei lastensuojeluilmoitus tule vanhemmille yllätyksenä, etenkin, jos koulun ja kodin yhteistyö on toiminut. Haanpää – Lahtinen 2021, s. 205.

¹⁵⁰ Rätty 2007, s. 144.

¹⁵¹ Haanpää – Lahtinen 2021, s. 205.

¹⁵² Eriksson, Pia - Nelimarkka, Siiri - Paasivirta, Annukka – Tiili, Anna – Yliruka, Laura: Koronan vaikutukset lastensuojeluun – osa 2. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. s. 2. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141537/URN_ISBN_978-952-343-644-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 1.4.2022)

¹⁵³ Katso Terveiden ja hyvinvointilaitos: Lastensuojelun käsikirja. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus#milloin%20tatytyy%20tehd%C3%A4%20ilmoitus> (Luettu 27.1.2022). Katso myös Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 252/2006 vp, s. 139.

liian korkea.¹⁵⁴ Ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on korostaa sitä, että lapsen tilanteeseen puututaan riittävän varhain ja lapsi sekä hänen perheensä saa apua tilanteeseen.¹⁵⁵

Yksityishenkilöt, joille ei ole asetettu velvollisuutta lastensuojeluilmoituksen tekemiselle, voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen anonymisti, mutta samanlaista mahdollisuutta ei ole opettajalla, mikäli huoli lapsesta perustuu tietoon, jonka opettaja on saanut työsuhteessa.¹⁵⁶

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen opetushenkilökuntaan kuuluvalle on nimenomaan velvollisuus, eikä se sisällä velvollisuutta hankkia näyttöä tai selvittää totuutta ilmoituksen syyn taustalla, vaan lähtökohtaisesti huolen syntyminen on riittävä peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.¹⁵⁷ Ilmoituksen tekijän ei tarvitse kantaa vastuuta siitä, mikäli ilmoitus myöhemmin osoittautuisikin tarpeettomaksi. Ilmoituksen tekeminen ei kuitenkaan poista opettajan vastuuta puuttua muutenkin kouluaikana tapahtuneisiin tilanteisiin, kuten esimerkiksi koulukiusaamiseen tai koulutyönlaiminlyönteihin, eli lastensuojeluilmoituksen tekeminen ei tarkoita sitä, että velvollisuus turvallisuuden takaamisesta opetuksen aikana on täytetty. On myös huomioitava, että lapsen turvallisuus oppimisympäristöön voi vaarantua, vaikka lastensuojeluilmoituksen kynnys ei täytykään, joten lastensuojeluilmoituksen tekeminen ei toimi apukeinona kuin vain tietyn tyyppisiin tilanteisiin.

Pandemian alussa vuonna 2020 uutisoitiin, että kevään 2020 aikana kodeissa tapahtui aiempaa enemmän niin puolisoonkin kuin lapsiin kohdistuvia väkivallantekoja. Ilmoitukset tosin lisääntyivät vielä enemmän alkuvuodesta, jolloin pandemiaa koskevat rajoitukset eivät Suomessa olleet vielä alkaneet.¹⁵⁸ Vaikka lapsiin kohdistuvat rikokset kasvoivat, on hankala arvioida sitä, mikä rooli mahdollisesti etäkouluun siirtymisellä oli. Toisaalta osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta tulee esiin juuri koulujen ja päiväkotien kautta, joten etäopetukseen siirtymisellä ja päiväkotien sulkemisella on voinut olla vaikutusta siihen, kuinka moni tapaus on tullut ilmi poliisille.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Jos lastensuojeluilmoituksen tekemiseen velvollinen henkilö ei osaa arvioida sitä, onko lapsesta herännyt huoli riittävää lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi, on mahdollista, että asiasta kysyy lapsen asuinkunnan sosiaaliviranomaiselta neuvoa yleisellä tasolla paljastamatta lapsen henkilöllisyyttä. HE 252/2006 vp, s. 139.

¹⁵⁵ Rätty 2007, s. 148.

¹⁵⁶ Jos tiedot lastensuojeluilmoituksen tekemiseen eivät liity ilmoitusvelvollisen henkilön tehtävään, ei ilmoitusvelvollisuutta synny. Lastensuojeluilmoituksen voi kuitenkin tehdä LSL 25 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla. Tällöin ilmoituksen voi tehdä myös anonymisti, vaikka viranomaisasemassa olevan henkilön tekemä ilmoitus tulisi hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti tehdä siten, että ilmoittajan nimi kirjataan. Rätty 2007, s. 147 ja 149 – 150.

¹⁵⁷ Haanpää – Lahtinen 2021, s. 204–205.

¹⁵⁸ Katso tarkemmin Haapakangas, Kimmo: Parisuhdeväkivallasta tehdyt ilmoitukset lisääntyivät kevään aikana. Tieto&trendit 14.7.2020. Helsinki: Tilastokeskus. s. 1. Saatavilla: <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/parisuhdevakivallasta-tehdyt-ilmoitukset-lisaantyivat-kevaanaikana/> (Luettu 14.3.2022)

¹⁵⁹ Haapakangas 2020, s. 3.

Pandemia on lisännyt koulujen tekemien lastensuojeluilmoitusten määrää.¹⁶⁰ Ilmoituksen tekeminen lastensuojelulle on yksi keino turvata lapsen turvalliseen oppimis- ja kasvuympäristöön etäkoulun aikana, mikäli kynnys ilmoituksen tekemiselle täyttyy.¹⁶¹ Lastensuojeluilmoituksen tekemisellä ei kuitenkaan pelkästään varmisteta lapsen turvallisen oppimisympäristön takaaminen, vaan ylipäänsä on kyse lapsen turvallisuuden takaamisesta. Siten sitä ei voida pitää pelkästään keinona, joka opetuksen järjestäjällä on käytössä etäkoulun aikana turvallisen oppimisympäristön takaamiseksi. Lapsen opiskellessa kotona saattaa opettajan tietoisuuteen tulla herkemmin perheen sisäisiä ongelmia. Etäkoulu ei aseta lastensuojeluilmoituksen tekemiselle erilaista kynnystä verrattuna lähiopetukseen. Lastensuojeluilmoitusta harkittaessa on syytä kuitenkin muistaa, että lapsella on oikeus yksityisyyteensä, eli jos hän kysyttäessä ei halua kertoa perheasioistaan tai muista yksityisyydensuojan piiriin kuuluvista asioista, tätä lapsen valintaa on kunnioitettava.¹⁶²

6. Lopuksi

Lapsen edun tulee olla koko opetustoimen kaikkea toimintaa ohjaava periaate, ja kaikkia toimenpiteitä tulee arvioida lapsen edun näkökulmasta. Lapsen etu vaarantuu pandemia-aikana eivätkä lapsen oikeudet voi silloin toteutua täysimääräisesti. Mikäli pandemian takia tehdään ratkaisu etäopetuksesta, on silloin tiedostettava se, että lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön vaarantuu. Samalla myös perusopetuksen tavoite yhdenvertaisen koulutuksen saamisesta (POL 2 §) vaarantuu. Pandemia-ajalta saadut tutkimukselliset tiedot ovat vahvistaneet sen, että etäopetus on vaarantanut joidenkin lasten oikeuksia merkittäväällä tavalla ja etenkin vaikuttanut polarisoivalla tavalla eri lapsiryhmiin. Erityisiä haasteita etäopetuksessa ovat se, ettei opetuksen järjestäjä ole järjestänyt etäopetuksen fyysisiä tiloja, järjestäjä ei ole valvomassa turvallisuuden toteutumista eikä tosiasiassa käytössä ole samanlaisia keinoja, joilla voi puuttua turvallisuutta vaarantaviin tekijöihin. Riskinä on, ettei lapsen turvallisesta oppimisympäristöstä huolehdi kukaan. Turvallisen oppimisympäristön turvaamisessa ja sitä koskevassa lapsen edun arvioinnissa on otettava huomioon se, että lapset ovat erityisen suojelun tarpeessa ja siten on pitkälti aikuisten vastuulla, miten lapsen etu tosiasiassa toteutuu.

¹⁶⁰ Kunnista jopa 51 % arvioi koulujen tekemien lastensuojeluilmoitusten kasvaneen verrattuna aikaan ennen koronaepidemiaa. Lastensuojelussa on huolta herännyt pandemia-aikana nuorten psyykkisen voinnin huononeminen ja sen yhteys koulunkäyntiin. Huolta oli myös etäkoulun vaikutuksista ja sivistystoimen työntekijöiden kuormittumisesta. Eriksson ym. 2021, s. 4–5.

¹⁶¹ On kuitenkin muistettava, että lastensuojeluilmoituksen tekemisvelvollisuus on yhtäläinen sekä etäopetuksessa että lähiopetuksessa.

¹⁶² Hakalehto 2018, s. 344.

Oppilaat ovat kouluaikana opetuksen järjestäjän ja opettajien vastuulla, eikä vastuu turvallisen oppimisympäristön takaamisesta poistu, vaikka oppilaat opiskelevatkin etäkoulussa. Vastuu ei toki voi olla samanlainen kuin silloin, kun opettaja on oppilaiden kanssa samassa tilassa ja opettaja pystyy varmistaa siten opiskeluympäristön turvallisuuden aivan eri tavalla.¹⁶³ Keinovalikoima, jolla opettaja voi puuttua turvallisen oppimisympäristön ongelmiin, on etäkoulussa selvästi rajatumpi. Keinovalikoimassa on lastensuojeluilmoituksen tekeminen, mutta ilmoituksen tekeminen ei ole yksinomaan vastaus oppilaan turvallisen oppimisympäristön takaamiseen, vaan ilmoituksen tekemisellä pyritään suojelemaan myös kokonaisuudessaan lapsen turvallisuutta. Toisaalta ilmoitusvelvollisuus kuuluu opetustoimen velvollisuuksiin aina, kun henkilö saa työtehtävissään tietää jotain sellaista lapsesta tai hänen olosuhteistaan, jotka aiheuttavan lastensuojelullisen huolen lapsen hyvinvoinnista. On siten muistettava, että velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on samanlainen riippumatta opetusmuodosta. Turvallisen oppimisympäristön vaarantavia tekijöitä on paljon muitakin, myös sellaisia, jotka eivät täytä lastensuojeluilmoituksen tekemisvelvollisuutta ja näihin tilanteisiin opetuksen järjestäjän tulee puuttua muita keinoja käyttäen.

Tietoon tullutta oppimisympäristön turvallisuuden vaarantavaa seikkaa ei voi sivuuttaa siitä syystä, että kyse on perheen sisäisestä asiasta. Etäopetuksessa opetuksen järjestäjä voi joutua puuttumaan perheen sisäisiin asioihin jopa herkemmin kuin lähiopetuksessa. Yhtenä vaihtoehtona on hyödyntää kodin ja koulun välistä yhteistyötä (POL 3.3 §) ja puuttua häiriöön vanhempien kanssa keskustelemalla. Velvollisuuteen turvata turvallinen oppimisympäristö kuuluu, että opetuksen järjestäjä selvittää tavat ja keinot, joiden avulla lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön toteutetaan etäkoulun aikana ottaen huomioon realiteetit fyysisen läsnäolon puutteesta. Etäkoulussa opiskeleminen ei saa johtaa siihen, että vastuu lapsen oikeuksien toteutumisesta lakkaa tai se siirretään täysin vanhempien vastuulle. Tämän takia valmiuksia ja keinoja taata turvallinen oppimisympäristö tulisi jatkuvasti kehittää ja pohtia myös mahdollista etäopetusta ajatellen ennakkollisesti, vaikka jossain määrin etäopetukseen siirtyminen päätöksenä tarkoittaneekin sitä, että turvallisuuden takaaminen koulupäivän aikana vaikeutuu.

Opetuksen järjestäjä on velvoitettu tekemään erilaisia suunnitelmia turvatakseen turvallisen oppimisympäristön. Nämä suunnitelmat on laadittu tilanteessa, jossa opetus tapahtuu lähiopetuksena. Koulujen olisi syytä myös ennakolta pohtia, miten turvallisuusriskejä voidaan minimoida ja miten niihin voidaan puuttua myös etäopetuksen aikana sekä muun muassa päivittää järjestyssäännöt sekä muut ennakkolliset suunnitelmat koskemaan myös tilanteita, joissa

¹⁶³ Haanpää – Lahtinen 2021, s. 48.

poikkeukselliset opetusjärjestelyt ovat käynnissä. Tällä tavoin turvataan lasten ennakkollista oikeusturvaa, mikä on erityisen tärkeää ottaen huomioon jälkikäteisten oikeusturvakeinojen hitauden ja rajallisuuden. Tätä ennakkollisten suunnitelmien laatimista on pidettävä tärkeänä myös siitä syystä, että viranomaisten tehtävänä on lapsen oikeuksien toteuttaminen ja konkreettisella varautumisella voidaan minimoida lapsen oikeuksiin kohdistuvia mahdollisia puuttumisia ja loukkauksia.

Etäkoulu asettaa lapset herkästi epätasa-arvoiseen asemaan. Toisilla lapsilla oppimisympäristön ja opetuksen turvallisuus toteutuu, mutta osalla ei. Mikäli päädytään etäkouluun, se lähtökohtaisesti vaarantaa lapsen yhdenvertaisen oikeuden opetukseen. Eri oikeuksien toteutumista punnitessa tämä voi olla ihan perusteltu ratkaisu. Lapsen etua arvioitaessa eri oikeuksia on punnittava keskenään ja tällaisessa punnintatilanteessa kokonaisuuden kannalta perusteltu ratkaisu voi olla lapsen oikeuden opetukseen ja turvalliseen oppimisympäristöön rajoittaminen, mikäli se mahdollistaa lapsen muiden oikeuksien toteutumisen. On myös muistettava, että oppimisympäristö voi olla poikkeustilanteen takia vielä turvattomampi lähiopetuksessa.¹⁶⁴ Tämän takia olisi syytä pohtia, että mikäli ei ole mahdollisuutta turvata turvallista oppimisympäristöä joidenkin tiettyjen lasten osalta, niin lainsäädännössä olisi hyvä huomioida nämä oppilaat samanlailla kuin perusopetuslain väliaikaisessa muutoksessa oli tehty ja huomioitu 1. ja 2. luokkalaiset sekä erityistä tukea tarvitsevat oppilaat. Nämä oppilaat koostuvat heistä, joiden oppimisympäristön turvallisuus vaarantuu niin, että oikeus opetukseenkin vaarantuu perustavanlaatuisella tavalla. Olisi aiheellista pohtia, olisiko perusteltua laajentaa sitä ryhmää, joilla olisi myös poikkeusolosuhteissa oikeus lähiopetukseen, mikäli vastaavanlainen väliaikainen lakimuutos joudutaan tulevaisuudessa tekemään. Ongelmana tässä voi olla se, miten nämä oppilaat, joiden turvallisuutta ei voida taata etäopetuksessa, otettaisiin huomioon lainsäädännössä sekä käytännön soveltamistilanteissa. Toki poikkeustilanne voi johtaa siihen, että lapsen oikeus elämään ja terveyteen menee punninnassa lapsen oikeuden opetukseen edelle, ja päätöksenteossa päätetään rajoittaa lapsen oikeutta opetukseen ja turvalliseen oppimisympäristöön. Tämä ei saisi kuitenkaan johtaa siihen, että alistutaan siihen, että joidenkin lasten oppimisympäristö nyt väkisin tulee vaarannetuksi, vaan aidosti tulisi pohtia ennakkollisia keinoja turvallisuuden varmistamiseksi.

¹⁶⁴ Tartuntatauti voi vaarantaa lasten turvallisuuden lähiopetuksessa niin vakavasti, ettei lähiopetusta voida toteuttaa. Eri toimenpiteiden vaikutusta lapsen etuun ja lapsen oikeuksien toteutumiseen on arvioitava oikeustieteellisen tiedon lisäksi myös hyödyntämällä muiden alojen tietoa. Lapsen edun arviointia ei voi tehdä yksinomaan juridisen tiedon perusteella.